

Univerzita Karlova
Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Filip Dotlačil

Diplomacie Třetí říše: Předválečné dohody o neútočení

Diplomacy of the Third Reich: Pre-war non-aggression pacts

Praha 2016

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením prof. PhDr. Jiřího Peška, CSc. V práci jsem použil pouze informační zdroje a literaturu uvedenou v poznámkách a přílohách. Dále také stvrzuji, že práce nebyla použita v rámci jiného vysokoškolského studia nebo k získání jiného či stejného vysokoškolského titulu.

V Praze dne 23. 6. 2016

.....

podpis

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval prof. PhDr. Jiřímu Peškovi, CSc. za konzultace a náměty k výběru literatury, Bc. Luboši Studenému za podporu v otázkách metodologie a historického kontextu, Sergeji Doguzovi a *Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden* (SLUB) za zpřístupnění cizojazyčných titulů.

Anotace

Práce se se zaměřuje na jeden z nástrojů zahraniční diplomacie nacistického Německa v meziválečném období: dohodu o neútočení. Po definování souboru relevantních paktů dojde ke vzájemnému porovnání jednotlivých smluv o neútočení v následujících aspektech: historický kontext, samotná smlouva, proces přijetí, následky a ukončení. V závěru práce jsou pak odhalené rozdíly a podobnosti shrnuty a kategorizovány.

Annotation

This paper focuses on one of the tools used by Nazi Germany diplomacy in the interwar period: the non-aggression pact. After we define a group of relevant pacts, we move onto comparing them in the following aspects: historical context, the contract, process of passing the agreement, effects and termination. Discovered differences and similarities are then summed up and categorized in the final conclusion.

Klíčová slova

Třetí říše; zahraniční vztahy; Ribbentrop-Molotov; pakt; smlouva; dohoda o neútočení

Keywords

Third Reich; foreign affairs; Ribbentrop-Molotov; non-aggression agreement; pact

Obsah

1. Úvod	5
1.1 Motivace	5
1.2 Výzkumná otázka a metoda	7
1.3 Literatura, zdroje	8
1.4 Definice	9
1.5 Zkoumané dohody	11
1.6 Oblasti komparace	14
2. Komparace	16
2.1 Kontext	16
2.2 Smlouva	19
2.3 Přijetí	22
2.4 Následky	27
2.5 Ukončení	31
3. Shrnutí	34
4. Bibliografie	37
4.1 Tištěné monografie a sborníky	37
4.2 Periodika	39
4.3 Diplomové práce	40
4.4 Internetové zdroje	41
5. Seznam příloh	43

1. Úvod

Dovolte mi práci uvést krátkým obeznámením s její strukturou. K pohodlné navigaci Vám poslouží interaktivní *obsah*, který můžete nalézt na předchozí stránce.

Práce se skládá z 5 hlavních částí: úvodu, komparace, závěru, bibliografie a příloh. V úvodním oddílu budete obeznámen s teoretickým ukotvením – od metody, přes výzkumnou otázku, dostupnou literaturu až po pojmovou definici. V druhé části se pak budeme zabývat samotnými dohodami o neútočení a porovnávat jejich jednotlivé aspekty. V závěru shrneme dosavadní bádání a zodpovíme vytyčenou výzkumnou otázku. Chybět samozřejmě nemůže ani přehled použitých zdrojů, který najdete v předposlední části. V příloze práce naleznete kopie zkoumaných dohod o neútočení v německém jazyce.

Tak jako zde, je i každá kapitola a podkapitola uvedena krátkým odstavcem, který čtenáře seznamuje se strukturou následujícího textu. Cílem těchto úvodníků je vytvoření srozumitelného rámce, do kterého mohou být zasazeny posléze nabyté informace.

1.1 Motivace

Nejprve poněkud neformálně představím důvody, které mě k výběru tématu nacistických dohod o neútočení vedly. Dle mého názoru má každý národ, stát, či etnikum určité úseky dějin, ke kterým se – nejpozději od vzniku moderních národů počátkem 19. století¹ - nezřídka odvolává, reflektuje je, které tvoří nedílnou část jeho identity. Bohužel, některé z těchto epoch nejsou tak idylické, jak by si národy mohly přát. Pro český národ by to byla například doba husitská, kdy se v nás pere bipolární obraz hrdých bojovníků – plenících barbarů. Vzhledem k hrůzám druhé světové války to však nezřídka bývá právě toto období..

Do značné míry bolestivá je tato doba pro národ ruský, který se musí vyrovnat s děsy Stalinovy vlády za Sovětského svazu.² A vedle socialistické transformace země (se vším znárodněním a čistkami, které se s přechodem pojily), ukrajinského *holodomoru* či Katyně, patří mezi tyto pomyslné noční můry také sovětsko-německý pakt o neútočení, tzv. pakt Ribbentrop-Molotov či pakt Hitler-Stalin.

¹ Zde se odvolávám na pojetí vzniku národního uvědomění Prof. PhDr. Miroslava Hrocha, DrSc., dr. h. c. (např. Hroch, 1999).

² Jistě, Sovětský svaz socialistických republik byl etnicky pestrý, tedy neskládal se pouze z Rusů. To však nemění nic na faktu, že je nedílnou součástí ruské identity, obdobně jako z „českých“ dějin nelze vytrhnout období v multietnické Habsburské monarchii.

Možná se nyní ptáte, proč přichází na přetřes právě ruská národní identita a „ruská“ historie. Patrně jako každý z nás jsem zaznamenal rusko-ukrajinský konflikt počínající na přelomu let 2013/14, který však probíhá - jak na bojišti, tak i ve virtuálním světě - ještě dnes.³

Ačkoliv hlavní mediální zájem o tuto krizi již opadl, v dobách jeho zenitu docházelo nezdědka k rozebírání údajného ukrajinského fašismu a rusko-sovětské historie. Znovu a znovu se v debatách objevovalo téma paktu Ribbentrop-Molotov. Ze strany podporovatelů současné zahraniční politiky Ruska docházelo často k relativizaci tohoto paktu s odůvodněním, že dohoda o neútočení měl v té době s Německem kdekdo. Není náhodou, že takový názor najdeme i na kontroverzních Parlamentních listech (Michal, 2016), kterým bez ohledu na diskutabilní serióznost nelze upřít obecnou čtenost.

Jistě - samotné sociální sítě a diskuze našich bažinatých vod internetu by s těžší byly relevantním důvodem k sepsání bakalářské práce. Kdyby však docházelo k takovému revizionismu i z úst někoho velmi vysoce postaveného, řekněme třeba samotného prezidenta Ruské federace Vladimíra Putina, nabrala by celá situace na vážnosti. Bohužel musíme konstatovat, že se takové věci dějí: na moskevském setkání ruských historiků v říjnu 2014 (tedy v době, kdy byl konflikt na Ukrajině ještě velmi žhavým tématem) Putin ve své řeči pronesl: *„Profesionální vědecké zkoumání ukazuje, že takové byly tehdejší nástroje zahraniční politiky,“* přičemž dodal, že *„Sovětský svaz s Německem podepsal dohodu o neútočení. Lidé říkají „Óh, ale to je špatné.“ Ale co je špatného na tom, že Sovětský svaz nechtěl válčit, co je na tom zlého?“*⁴

Jedním z pramenů mého zájmu o toto téma jsou tedy tyto snahy o relativizaci německo-sovětské dohody o neútočení. Druhý důvod pak vychází z mého výběru magisterského oboru Bezpečnostní studia na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Jakožto mezinárodní smlouvy s cílem zajištění vnější bezpečnosti smluvních stran do rozsahu tohoto oboru jistě spadají.

³ Jak lze například pozorovat z reakcí na výsledky pěvecké soutěže Eurovision 2016, kterou v mezinárodním hlasování vyhrála tatarsko-ukrajinská zpěvačka z písní tematizující Stalinův odsun Tatarů z Krymu (The Telegraph, 2016).

⁴ Osobně přeloženo z anglického přepisu záznamu konference: *„Serious research must show that those were the foreign policy methods then.“ "The Soviet Union signed a non-aggression treaty with Germany. People say: 'Ach, that's bad.' But what's bad about that if the Soviet Union didn't want to fight, what's bad about it? "* (Parfitt, 2014)

1.2 Výzkumná otázka a metoda

Nyní je třeba vyřešit otázku, jak toto téma vědecky uchopit. V zásadě se nabízí nespočet možností: od zkoumání vztahu současné ruské diplomacie k sovětské éře, přes datovou analýzu četnosti tohoto tématu v souvislosti s ukrajinskou krizí s ohledem na typ media, či důkladným rozbohem samotného paktu Ribbentrop-Molotov.

Rád bych nicméně zůstal v rámci historického diskurzu, takže by se dalo očekávat, že výběr padne na detailní pojednání o procesu přijetí, rozsahu a následcích sovětsko-německého paktu. S ohledem na to, kolik historické literatury se tomuto velevýznamnému paktu věnuje, by pro tuto variantu mluvila i široká škála dostupných zdrojů. Pokud bychom se ale věnovali pouze této jedné dohodě, přišli bychom o možnost reagovat na onen argument vyřčený mimo jiné samotným Putinem: že to byla v zásadě pouze jedna z mnoha smluv o neútočení, kterou Německo v meziválečném období uzavřelo.

Výzkumná otázka tak bude směřovat ke vztahu paktu Ribbentrop-Molotov k ostatním německým dohodám o neútočení. Nebudeme se však omezovat pouze na usnesení, zdali se německo-sovětská smlouva od těch ostatních výrazným způsobem lišila. K dopovědi na takovou otázku bychom totiž nemuseli podnikat žádné obširnější zkoumání, neboť i s průměrným povědomím o meziválečném období můžeme rovnou konstatovat, že se od nich lišila velmi. Ponecháme si tedy původní objekt zájmu pouze jako volnou inspiraci. V dalším kroku se zbavíme redukce jednotlivých dohod na pouhé 2 bloky: německo-sovětský *kontra* ty ostatní. Kde nám to jen historické okolnosti dovolí, tak budeme rozebírat každý pakt samostatně. Ve vytyčených zkoumaných aspektech bude proto věnován všem dohodám obdobný prostor.

Předmětem zájmu budou tedy jednotlivé dohody – analogické historické jevy. Nezůstaneme však u pouhé deskripce, a k dalšímu zpracování využijeme komparativní metodu kontrastní analýzy. Ta spočívá v tom, že vytyčíme různé aspekty a podotázky, které budeme na daném jevu zkoumat. Následně popíšeme jev ve snaze dodržet tento rámeček, odpovědět na jeho podotázky. V dalším kroku pak zesumarizujeme zjištěné jednotlivé informace zpět do vytyčené struktury a zaměříme se přitom na kontrasty mezi nimi: v čem se v dané otázce smlouvy shodují, a v čem se naopak odlišují. V jakých aspektech a které přesně dohody budou porovnávány, odhalím až v dalších podkapitolách úvodní části

Nasadě je samozřejmě si vymezit i časové období, které budeme zkoumat. Vzhledem k tomu, že kontroverznost smluv pramení z morálního prohřešku spolupráce s Hitlerem, potažmo Hitlerovým Německem, tak v první řadě omezíme časový rámeček na období existence

toho státního uskupení. V druhém kroku tento úsek zkrátíme po září 1939, tedy vypuknutí druhé světové války. Záměrně se omezíme jen obdobím míru a nebudeme se věnovat paktům uzavřeným během válečného stavu, neboť by nemusely obstát námitkám, že jsou na rozdíl od jejich ekvivalentů z mírového období uzavírány pod diametrálně odlišnými podmínkami, a jsou tudíž pro komparaci irelevantní. Budeme se zde tedy zabývat předválečnými pakty Třetí říše – to znamená v období od nástupu nacistů⁵ k moci až po počátek války.

Pro přehlednost si podkapitolu krátce shrňme: naší výzkumnou otázkou je, v čem se jednotlivé předválečné německé smlouvy o neútočení lišily, popřípadě co měly společného. Jako metodu ke zjištění těchto univerzálií a unikátností jsme si zvolily komparaci, přesněji kontrastní analýzu. Ze zjištěných informací se v závěru pokusíme odhalit souvislosti, které by mohly být příčinou těchto shod a rozdílů. Vzhledem k malému vzorku není, a nemůže být cílem práce vytvořit typizaci německých dohod o neútočení.

1.3 Literatura, zdroje

Co se pramenů týče, poměrně hojně jsem využil svých znalostí anglického a německého jazyka. Vzhledem k tomu, že jsem si vybral téma poměrně specifické, musel jsem totiž nezdědka pracovat s cizojazyčnou literaturou. Přičemž jsem však omezen na tituly dostupné v ČR, zveřejněné na internetu, nebo dostupné v drážďanské knihovně SLUB, kam mám přístup díky svému studiu v rámci programu Erasmus+ na tamní univerzitě.

Pravda, jak jsem již zmínil v předchozím oddílu, literatury k paktu Ribbentrop-Molotov je dostatečné množství a detailně pokrývá snad veškeré myslitelné aspekty dohody. Není to však nic překvapivého - je to konec konců smlouva, která se značnou měrou podepsala na průběhu druhé světové války. Dokonce i v českém jazyce můžeme najít knižní tituly, které se věnují výlučně tomuto paktu. Já zde například pracuji s knihou *Pakty Stalina s Hitlerem* (Brod, 1990), která popisuje konverzace mezi Berlínem a německým velvyslancem v Moskvě a nechává nás nahlédnout do korespondence, kde se osudy jednotlivců, vesnic či celých území s notnou dávkou cynismu směřují jako zboží na tržišti. Nicméně i u tohoto paktu jsem využil cizojazyčnou literaturu, např. sbírku *Unternehmen Barbarossa* (Foerster, 1995).

Jak jsem však poznamenal, nemíním se zabývat jen touto jednou dohodou, jakkoliv je samozřejmě významná. A zde už si s česky psanými tituly příliš nevystačíme. Asi není úplně překvapením, že českých knih, kde by se byť zmínkou mluvilo například o německo-

⁵ Obecně vymezováno rokem 33 a Hitlerovým nástupem na post kancléře.

estonském paktu, příliš není. Německá literatura je však v tomto ohledu mnohem bohatší, už jen proto, že se jedná o úsek dějin samotného Německa. Asi druhou nejznámější dohodu, německo-polský pakt, budu popisovat zejména na základě kapitol z děl *Geschichte Polens im 20. Jahrhundert* (Borodziej, 2010) či *Polen und Europa* (Roos, 1957).

V otázce pobaltských států a Dánska pak primárně čerpám z děl *The Baltic and the Outbreak of the Second World War* (Hidden et Lane, 1992), *Northern European Overture to War* (Clemmesen et Faulkner, 2003). V obecnějších otázkách vycházím z česky psaného díla *Dějiny pobaltských zemí* (Švec et al., 1996).

Co se obecného kontextu týče, spoléhám se na knihu použitou k mému bakalářskému překladu *Das Dritte Reich im Überblick* (Frei, 1989) a znalosti nabrané dosavadním studiem této epochy.

Vedle těchto dílčích a doplňujících prací je tu však dílo, které se asi nejvíce blíží mému záměru: je jím téměř 800 stránková kniha *Nichtangriffspakte* (Ahmann, 1988), která velmi rozsáhle pojednává – jak sám název napovídá – o tomto typu dohod. Od jejich historie, přes jejich definici, až po rozbor vybraných paktů. Není však zaměřená výlučně na německé pakty, a tak nepokrývá všechny dohody, kterými se budeme zabírat my (natož pak všechny aspekty, které plánuji porovnávat). Třebaže tedy tvoří jádro mé práce, je vhodně doplněna ostatní literaturou, kterou jsem zde v hrubých rysech načrtl.

Nesmím opomenout ani on-line dostupné zdroje: od kopií vlastních smluv, přes dobový tisk až po odborné články na historických portálech.

1.4 Definice

Už několikrát tu padlo slovo pakt, dohoda, či smlouva o neútočení⁶. Všechny tyto pojmy budou v rámci této práce označovat tentýž pojem a jejich střídání slouží jen stylistickým účelům.

Má-li toto dílo dostát alespoň co do formy standardům vědecké práce, je nyní naprosto nezbytné, abychom si tento ústřední termín definovali. Jak jsem již zmínil, značná část této kapitoly se bude opírat o práci Ralfa Ahmanna, konkrétně druhou kapitolu *Předmět analýzy* (1988, s. 48-63).

⁶ Anglicky *non-aggression treaty/act*; německy *Nichtangriffspakt*

Prvně je třeba zdůraznit, že se při definování nemůžeme opřít o žádnou obecně uznávanou mezinárodně-právní formulaci. Žádná totiž neexistuje. Výsledné vymezení tak v zásadě vychází z historického výskytu tohoto typu smlouvy v 20. století, konkrétně ruského pojetí. Nejdříve tedy krátký historický exkurs.

Vývoj různých forem dohod o neútočení popisuje Ahmann v kapitole *Historie závazků o neútočení* (1988, s. 37-47). Pro naše potřeby přeskočíme od smlouvy o neútočení Ramsese II. a Chuttusila III. z doby kolem 1270 před Kristem rovnou do 19. století, kde si Bismarckovo Německo vytváří již první komplexní síť dohod o neutralitě. 1912 tak již málem spatřujeme první skutečnou dohodu o neútočení mezi Velkou Británií a Německem. Z podpisu smlouvy však nakonec sešlo.

Po první světové válce pozorujeme vznik organizací s mírotvorným účelem. Na starém kontinentě tak potkáváme Společnost národů. Ta je však, obdobně jako Locarnské dohody, spojena kromě závazku neútočení také s garančními úmluvami ochrany členů a hranic. Některé státy (e.g. Polsko) koncem 20. let podporovaly pouze pacifistický aspekt organizace, avšak nebyly s to změnu prosadit. Význam těchto proaktivních prvků osvětlím později. Ty pravé dohody o neútočení však přichází z východu: na moskevské konferenci o odzbrojování v roce 1922 přichází říšský kancléř Cuno s konceptem smlouvy o neútočení, který pak přeje Sovětský svaz a s ním i zbytek Evropy.

V meziválečném období se nám pak v Evropě rýsují 3 větší systémy dohod o neútočení: prvenství co do počtu i první smlouvy drží sovětská soustava s úctyhodnými 12 partnery; pomyslné druhé místo zaujímá německá síť s 5/6 pakty⁷; a nakonec je tu ještě jihovýchodoevropský systém s klubkem jednotlivých dohod mezi Tureckem, Řeckem, Jugoslávií, Rumunskem a Itálií.

Dohody o neútočení však lze nalézt i mimo Evropu: v Jižní Americe (mezi Argentinou, Brazílií, Chile, Mexikem, Paraguayí; Bolívií a Peru; Hondurasem a Nicaragua; Brazílií a Venezuelou) či na Blízkém a Dálném Východě (SSSR a Afghánistán, Persie, Čína; Afghánistán s Tureckem, Irákem a Íránem).

Z výčtu, který jsem tu v hrubých rysech nastínil je tedy zřejmé, že dohoda o neútočení byla v meziválečném období poměrně častým jevem, což by do jisté míry mohlo ospravedlnit relativizaci paktu Ribbentrop-Molotov.

A jak bychom tedy mohli pakt o neútočení definovat? Ahmann nabízí následující znění: „*Bez ohledu na diplomatické označení se obecně jedná o smlouvy, které obsahují oboustranné*

⁷ Závisí na tom, zdali zahrneme do výběru i pakt s Litvou, či nikoliv.

*přislíbení, že smluvní stát druhou smluvní stranu nenapadne, nebo jen za určitých podmínek a určitým způsobem.*⁸ Toto pojetí lze zestručnit na „*smlouva, ve které se smluvní strany zavazují, že se vzájemně nenapadnou*“.⁹

Tato definice má tedy v zásadě 3 hlavní aspekty: 1) je to smluvní závazek; 2) je to negativní/prohibiční závazek; 3) je to vzájemný závazek. Podívejme se na ně podrobněji.

Smluvní závazek. Dohody o neútočení jsou smlouvy s mezinárodní působností uzavřené mezi 2 (a více) státy. Nemůžeme sem tedy počítat veřejné prohlášení a usnesení, jakkoliv slavnostně mohou být vyhlášována. Na rozdíl od aliancí, či dohod o vojenské podpoře jsou pakty o neútočení v účinku od doby platnosti, a ne až v případě vypuknutí konfliktu.

Prohibiční závazek. Ano, dohoda o neútočení zavazuje – nikoliv však k akci, ale naopak k neakci. Nepožaduje vojenskou či jinou pomoc, ale naopak zdržení se jakýchkoliv agresivních zásahů. To se samozřejmě vztahuje i na zákaz připojení se k případné nepřátelské invazi po boku agresora. Toto vyvarování se násilí by mělo být dominantní částí celého dohody.

Závazek vzájemnosti. Dohody o neútočení zavazují obě (všechny) smluvní strany. Není to jednostranná garance, a ani z ní nevyplývají závazky vůči třetí, mimosmluvní straně. I dohoda samotná v zásadě nikterak nereguluje boje proti třetí straně, ale soustřeďuje se výhradně na potenciální konflikt mezi smluvními stranami.

1.5 Zkoumané dohody

Dříve než konečně přistoupíme k výčtu paktů relevantních na základě výše uvedeného výměru, podíváme se na dohody, kterými se v našem bádání nikterak obsírně zabývat nebudeme. Klauzuli o vyvarování se násilí totiž obsahují i mnohé alianční, obchodní či jiné smlouvy, a tak by se na první pohled mohly některé z nich zdát vhodnými kandidáty pro naši komparaci.

V první řadě vyřadíme multilaterální dohody: Společnost národů, Briand-Kellogův pakt a Locarnské dohody. Po šoku z hrůz první světové války se nelze divit, že byla značná snaha předcházet otevřeným konfliktům. Multilaterální smlouvy, kam by naše dohody o neútočení teoreticky též spadaly, a nadnárodní organizace tak byly v meziválečném období věc poměrně běžná (Waisová, 2005, s. 20). Jakkoliv byla tato uskupení ve výsledku neakceschopná a

⁸ Osobně přeloženo z německého: „*Nichtangriffspakte sind ohne Rücksicht auf die diplomatische Bezeichnung ganz allgemein Verträge, die zum Inhalt das gegenseitige Versprechen haben, dass ein (Vertrags-, sic) Staat anderen überhaupt nicht oder unter gewissen Umständen und mit gewissen Methoden nicht angreifen werde.*“ (Ahmann, 1988, s. 48)

⁹ Osobně přeloženo z německého: „*Ein Vertrag, in dem sich die vertragschließenden Parteien verpflichten, sich gegenseitig nicht anzugreifen.*“ (Ahmann, 1988, s. 49)

neefektivní, tak onu snahu jim určitě upřít nelze. Jenže právě tato snaha je důvodem, proč se jimi zde zabývat nemůžeme: třebaže by splňovaly smluvní aspekt a leckdy obsahovaly klauzuli o neútočení, nikdy se však neomezovaly pouze na prohibiční závazek a naopak požadovaly spoluúčast na nátlakových akcích (e.g. v rámci sankčních mechanismů), garanci hranic, podřízení se společnému soudu apod., a protiví se tak druhému aspektu dohod o neútočení (Ahmann, 1988, s. 52).¹⁰

Pak je zde řada bilaterálních dohod Německa. Velmi známý je onen „mír pro naši dobu“ (Šír, 2015),¹¹ který 30. 9. 1938 přivezl Chamberlaine z Německa. Touto dohodou se nebudeme zabývat hned ze 2 důvodů: prvně nesplňuje totiž aspekt smluvního závazku, neb je přesně tím veřejným prohlášením, o kterém jsem mluvil o pár řádků výše (Ahmann, 1988, s. 51). Za druhé pak byla tato úmluva přijata jako pouhý dodatek Mnichovské smlouvy navazující na britsko-německou námořní dohodu z roku 1935 (Čelovský, 1999, s. 387-389), a nelze o ní tedy tvrdit, že by byla hlavním bodem Mnichovské dohody. Z těchto dvou příčin ji do naší komparace tedy nezahrneme.

Dalším známějším případem je smlouva s Belgií uzavřená 13. 10. 1937. Ani tu však nemůžeme zařadit mezi relevantní dohody, třebaže o ní americký deník *The Evening Independent* referuje jako o paktu o neútočení (*The Milwaukee Journal*, 1934, s. 1-2). Obsahem dohody je respektování neutrality¹² Belgie a garantování pomoci, kdyby došlo k jejímu ohrožení. Pro belgickou stranu však žádný obdobný závazek nevzniká, je to tedy pouze jednostranný závazek. Ano, tušíte správně, dohoda tak nesplňuje třetí aspekt naší definice.

Do komparace nebudeme přidávat ani smlouvu o neútočení uzavřenou mezi Německem a Tureckem 18. 6. 1941, kterou za německou stranu dojednal bývalý kancléř Franz von Papen. Dohoda měla původně umožnit německé armádě přístup do Iráku, aby zde mohla podpořit převrat proti dosavadnímu pro-britskému režimu. Coup se sice nakonec nepodařilo udržet, nicméně vzhledem k pohybu německých vojsk u turecko-bulharských hranic při obsazování Jugoslávie k podpisu došlo i tak. Jak jsem však již uvedl výše, nebudeme se zde zabývat pakty uzavřenými až během války, ale pouze těmi z meziválečného období.

Nejspornější vyřazenou dohodu je smlouva s Litvou. Musíme však lehce zabrousit do moderní historie tohoto státu. Po první světové válce nově vzniklá litevská republika podléhala hned tlaku hned několika států: Polska, Německa, Sovětského svazu a Francie.

¹⁰ Nemluvě o tom, že Německo po nástupu nacistů k moci Společnost národů oficiálně opustilo, a nespada by tak do našeho časového úseku. Locarnské dohody pak byly vypovězeny o 3 roky později.

¹¹ Potažmo v originále v anglickém jazyce (*Imperial War Museum*, [bez data]).

¹² Neutralitou je zde míněn stav Belgie poté, co ji v dubnu 1936 Velká Británie s Francií vyvázaly z povinnosti plnit Locarnské dohody.

1920 prohrává válku s Polskem pod vedením Pilsudského a ztrácí Vilno; 1923 obsazuje přímořskou oblast Klajpeda (*Memel*) a vymaňuje ji dosavadní z francouzské správy, pod kterou byla po roce 1918; od 1926 je v zemi autoritářský režim Antanase Smetony. Po nástupu nacistů k moci, a zejména pak od roku 1938, je na litevskou vládu vytvářen nátlak ohledně německého obyvatelstva v Klajpedě, které město obývá již od středověku. Ještě v témže roce Litva dokonce sama navrhuje pakt o neútočení, ale Ribbentrop ho odmítá. Dochází k eskalaci požadavků; v případě splnění si Německo vymyslí nové a ještě hůře splnitelné.¹³ Od připraveného plánu anšlusu na základě „spontánní vůle po sebeurčení“ se nakonec vzhledem k teoretickým nárokům Polska ustoupilo (Laurinavičius, 2013, s. 174). Nicméně liknavost západních zemí, Sovětského svazu i Polska nakonec napomohla k tomu, že byla oblast v březnu 1939 obsazena/připojena k Východnímu Prusku. V rámci smlouvy o odstoupení Klajpedy je ve čtvrtém článku též formule ve smyslu dohody o neútočení.¹⁴ Důvodem pro tento článek byla patrně snaha pojistit se proti možnému pokusu Litvy vzít si oblast zpět (Ahmann, 1988, s. 612). Tento případ je tedy hraniční, a proto jsem mu také věnoval a o něco více prostoru, nežli ostatním nerelevantním dohodám. Do konečné komparace ale zařazen nebude, neboť nesplňuje druhé kritérium – dohoda o neútočení je zde pouze marginální částí celkové smlouvy.

Když už jsme si tedy vyjasnili, co dohodou o neútočení rozumíme a kterými případy se dále zabírat nebudeme, nebrání mi již nic v odhalení paktů, které pro naši komparaci relevantní budou. Nebudu Vás dlouho napínat, jedná se o těchto 5 dohod mezi Třetí říší a: *Polskem*; *Estonskem*; *Lotyšskem*; *Dánskem*; a konečně *Sovětským svazem*. Každá z nich odpovídá námi vytyčené definici a splňuje všechny její 3 hlavní aspekty. Nyní pár obecných poznámek k nim.

Jak si můžeme povšimnout, žádná z uzavřených dohod nemíří na západ od Německa – nejzápadnější je z nich Dánsko, které i tak leží od Říše severně. Zbylé se smlouvy pak orientují na východ. Důvod můžeme mimo jiné spatřovat v Locarnských dohodách, které se sice zabývaly organizací hranic, nicméně se vztahovaly pouze na prostor na západ od Německa – co do východní části byl prostor mnohem tvárnější a mnohem méně podléhal kontrole Společnosti národů.

¹³ Srovnej se situací v Sudetech. Stojí za zmínku, že oficiální litevské stanovisko v této věci podporovalo postoj ČSR (Laurinavičius, 2013, s. 171).

¹⁴ „*Artikel IV: Um die Entscheidung zu bestärken und die freundschaftliche Entwicklung der Beziehungen zwischen dem Deutschen Reich und Litauen zu schützen, verpflichten sich beide Seiten weder gegen den Anderen vorzugehen, noch einen Angriff einer dritten Partei zu unterstützen.*“ (*The New York Times*, 1939) do českého jazyka přeložitelné jako: „*Článek IV: Abychom podpořilo toto rozhodnutí a ochránili rozvoj přátelství mezi Německem a Litvou, zavazujeme se, že jeden proti druhému nebudeme brojit, a nepodpoříme ani případný útok třetí strany.*“

Z časové hlediska dochází nejdříve k uzavření paktu s Polskem 1934. Teprve s několikaletým odstupem přichází rozeslání návrhů severským a baltským státům v před létem 1939. A až pár měsíců poté téhož roku kývne Molotov na nabídku svého německého protějšku Ribbentropa. Vzhledem k časové či územní blízkosti pak budu logicky některé pakty v porovnávaných aspektech příležitostně spojovat do skupin. Nyní je tedy čas seznámit Vás s poslední podkapitolou úvodní části – oněmi aspekty, potažmo oblastmi komparace.

1.6 Oblasti komparace

Jako výchozí bod naší práce jsme si vytyčili otázku, do jaké míry je na místě relativizace paktu Hitler-Ribbentrop, která se primárně opírá o četnost dohod o neútočení nacistického Německa. Viděli jsme však, že tento typ dohod opravdu nebyl ničím výjimečným, a my proto musíme zkoumat detailněji. Došli jsme tedy k tomu, že musíme mezi sebou porovnat jednotlivé pakty. Výše jsme určili, které pakty a z jakých důvodů nás budou, či naopak nebudou zajímat. A konečně, má-li být komparace co k čemu, musí jasně stanovit, jaké aspekty budou zkoumány. Shrnutí tedy: víme, co budeme zkoumat (*předmět komparace*); za jakým účelem to budeme zkoumat (*cíl komparace*); ale ještě jsme si neřekli, jak to budeme zkoumat (*oblasti komparace*). A právě tím posledním se v tomto úseku budeme zabývat.

Při výběru zkoumaných kategorií musíme mít na paměti typ této práce a požadavky, které se od takové práce čekají. Nedomnívám se, že by v rámci bakalářské práce někdo očekával, že budu pracovat výlučně s primárními prameny a že budu pátrat v archivech po jednotlivých informacích. Jednak je přístup pro laiky vcelku administrativně složitý; dále tu máme jazykovou bariéru; a v neposlední řadě je tu rozsah práce, který by se měl pohybovat kolem 50 normostran, tudíž by pak nebylo ani možno pracně získané poznatky uplatnit. Jinými slovy jsem tedy převážně odkázán na práci se sekundární literaturou, a musím tedy volit takové otázky, které budou: 1) přínosné pro možnost komparace; 2) zjiitelné z dostupné literatury.

Na základě těchto kritérií jsem tedy zvolil následující 5 oblastí: *kontext, smlouva, přijetí, následky a ukončení*. Pokryjeme tak pakt, jakožto historickou událost, v celém jeho časovém výskytu: od zrodu, přes průběh, až po zánik. Nyní konkrétněji k jednotlivým aspektům.

Kontext. Dotyčné státy samozřejmě nevznikly ve chvíli podpisu smlouvy – byly tu již (dlouho) před ní a vzhledem k územní, politické, ekonomické či duchovní blízkosti na sebe již patrně v minulosti nějakým způsobem působily. Z tohoto styku mezi nimi vznikaly všelijaké

antagonismy, nebo naopak sympatie, které se mohou odrazit i v přijatých paktech o neútočení. Tento historický kontext bude předmětem první zkoumané oblasti

Smlouva. Oněch 5 paktů jsou bezesporu faktickými historickými událostmi. Jsou to fyzicky existující smlouvy a tak nám umožňují zkoumat na nich nemálo jejich atributů: datum platnosti/podpisu smlouvy, její deklarovaný rozsah, počet dodatků, osoby stvrzující její platnost podpisem apod.

Přijetí. Zde se budeme zabývat způsobem přijetí a příčinami, které k tomu smluvní strany vedly. Zdaleka ne všechny pakty byly totiž vyjednány stejně rychle. O něčem vypovídá i jak vysoce postavení zástupci se vyjednáváním účastnili. Též v motivaci lze najít řadu rozdílností.

Následky. Některé smlouvy mohou být pouhým bezcenným cárem papíru, jiné ovlivňují vývoj států po desetiletí. O všem tom, co měla uzavření paktu za důsledky¹⁵, bude pojednávat kategorie předposlední.

Ukončení. Jak dlouho dohoda trvala? Byla rozvázána smluvně, či došlo k jejímu porušení? Na jak dlouho byla plánována? Způsobem vypovězení, dobou trvání a důvody k ukončení se bude tedy zabývat poslední oblast komparace.

Tolik tedy k aspektům, na základě kterých se ve finále pokusíme říci, do jaké míry je, či není ospravedlnitelná relativizace veleznámého paktu Ribbentrop-Molotov.

¹⁵ Jen krátkou poznámku k tajné doložce sovětsko-německého paktu. Vzhledem k obrovskému významu, který dodatek měl, by se mohlo zdát, že smlouva neodpovídá druhému požadavku naší definice – aby závazek o vyvarování se násilí byl dominantní složkou paktu. Primárně, strukturálně a oficiálně se však jedná o dohodu o neútočení par excellence. Na druhou stranu musíme vzít v naší šesté oblasti komparace v potaz všechny důsledky, které z této doložky vyplývají.

2. Komparace

Zpočátku si dovolím krátkou poznámku ke struktuře následujících podkapitol.

První odstavec je zpravidla věnován upřesnění zkoumané oblasti a stanovení konkrétních oblastí zájmu dotyčného aspektu. Jde tedy o vyjasnění toho, co budeme na jednotlivých smlouvách v dané podkapitole zkoumat. Na tuto úvodní část budou navazovat odstavce věnované každému státu zvlášť (Estonsko a Lotyšsko zpravidla vzhledem k jejich podobnostem pojednávám jako jeden celek), které budou sledovat otázky vytyčené v úvodu. V závěru dojde k dílčímu shrnutí poznatků – tedy k zdůraznění pozorovaných odlišností, či naopak podobností.

2.1 Kontext

Nastiňme tedy nejprve historický kontext, v němž k podpisu paktů došlo. Vzhledem k poměrně zásadním územním změnám po první světové válce se zde povětšinou omezíme na období od 1918 až po blízkou dobu před uzavřením dotyčné smlouvy o neútočení.

Zaměříme se přitom na společné dějiny států s Německem, historické „křivdy“, postavení států v evropském uspořádání a případné změny při nástupu Hitlera k moci.

Zpočátku ve zkratce k vývoji německé zahraniční politiky v meziválečném období. Výmarská diplomacie se musela po podpisu mírové smlouvy ve Versailles vypořádat s politickou, teritoriální a ekonomickou ostrakizací. Pod vedením Gustava Stresemanna pak pozorujeme trojí tendenci: jednak úpravu podmínek reparací a zlepšení vztahů se západní Evropou (e.g. Locarnské dohody 1925; vstup do Společnosti národů 1926; Briand-Kellogův pakt 1928); za druhé spolupráci s USA (Dawesův 1924 a Youngův 1929 finanční plán); a do třetice též snaha vymanit se z izolace spoluprací se Sovětským svazem (Rapallo 1922, Berlínská smlouva 1926).

Po převzetí moci nacisty pak můžeme v hrubých rysech rozlišit 2 fáze: etabloující a agresivní. Zpočátku bylo nutné uklidnit okolní státy. Ještě v roce 1933 tak režim prodlužuje Berlínskou smlouvu a uzavírá s Vatikánem tzv. Říšský konkordát. Můžeme též pozorovat značné oteplení ve vztazích se svým východním sousedem – Polskem. K dobré zahraniční pověsti Německa měly přispět též olympijské hry v roce 1936. To je však pouze ta vlídnější tvář Hitlerovy zahraniční politiky. Zárodky expanzivní stránky můžeme spatřovat již ve vystoupení ze Společnosti národů 1933 a vypovězením dohod ženevské konference o regulaci zbrojení z

roku 1932. V 35. roce pak Německo uzavírá námořní dohodu s Velkou Británií a na základě referenda vítá zpět Sársko. 1936 však již vstupuje Wehrmacht do demilitarizovaného Porúří, vzniká Osa Berlín-Řím a Pakt proti Kominterně. Ještě před vypuknutí války stíhá Hitler připojit Rakousko a Sudety; v 39. vytváří Protektorát a obsazuje původně litevskou Klajpedu. Do tohoto rámce nyní zasadíme jednotlivé relevantní státy.

Začneme vztahem k Polsku, přičemž se zde budeme opírat zejména o knihu *Geschichte Polens* (Borodziej, 2010, s 186-189). Jakožto sousedé se tyto 2 státy dostávaly do styku již od středověku a jejich společná historie je plná soubojů i spolupráce. Se vznikem polského státu po konci první světové války dochází ke sporům o jeho hranice, zejména exponovaná je oblast Gdaňsku a polského koridoru¹⁶. Vůči německým/polským menšinám na svém území si oba počínají velmi restriktivně.

Situace Polska tedy nebyla v meziválečném období nikterak jednoduchá. Nejpozději poté, co nechaly Locarnské dohody volný prostor pro revizionismus východních hranic Německa, se Polsko nachází mezi 2 moly s velmocenskými choutkami – Sovětským svazem z východu a Německem ze západu. Teoreticky by se nabízela možnost vytvořit si pevnější partnerství s jedním z nich, nicméně Polsko vybírá si jinou cestu a plánuje se stát regionální mocností, která bude vycházet s oběma sousedy. V červenci 1932 tak uzavírá dohodu o neútočení se Svazem a o 2 roky později i s Říší. Ze strany Hitlera jde o poměrně výrazný obrat oproti dřívější politice Výmaru, nakonec byl však pakt prosazen i proti nevoli některých spolustraníků (Borodziej, 2010, s 186). Toto relativně stabilní zahraniční postavení však nemá dlouhého trvání, ostatně sám Pilsudski dohodu s Německem již při uzavření odhaduje na 4 roky. O pozdějším vývoji však více v dalších kapitolách.

I s baltskými státy mělo Německo velmi dlouho společnou historii. Primárně zde budu vycházet z knihy *Dějiny pobaltských zemí* (Švec et al., 1996, s. 174-215). Původně velmi mocná vrstva baltských Němců však zhruba od 18. století ztrácí na moci, jednak dílem rusizace po obsazení oblasti carským Ruskem, za druhé pak díky silícím nacionalistickým tendencím v 19. století.

Během první světové války je Pobaltí obsazeno německým vojsky. Ta jsou však během osvobozeneckých bojů navazujících na prohru Německa poražena – 1921 Německo uznává samostatnost Estonska; Lotyšsko si nezávislost dokázalo získat již v roce 1918 a diplomatické vztahy s Německem navazuje 2 roky poté. Vyhlášení nezávislosti, a zejména pak agrární

¹⁶ Polským, též gdaňským, či pouze *Koridorem* je myšlen úsek polského území mezi Říší a Východním Pruskem, který připadl po první světové válce Polsku.

reformy, které vyvlastňovaly a přerozdělovaly půdu - převážně německých - velkostatkářů¹⁷, se však negativně podepsaly na již tak nízkých stavech baltských Němců. Během demokratické éry se však židovské i německé menšiny těšily jisté míře autonomie a měly dokonce vlastní politické strany. Mezi Pobaltím a Výmarem panuje čilý obchod – Němci exportují průmyslové výrobky a naopak importují agrární produkty. Vedle Angličanů jsou tak hlavním obchodním partnerem, který jim umožňuje odpoutat se od závislosti na obchodu se Svazem.

S nástupem Hitlera k moci dochází k aktivizaci a podpoře německé menšiny v Pobaltí. Represivnější přístup autoritářských režimů, které v první polovině 30. let nahrazují parlamentární demokracie, tenzi ještě posiluje¹⁸. 1934 se pobaltské státy spojují a utvářejí tzv. *Baltickou dohodu*. I tak však musí Estonko, Lotyšsko i Litva balancovat mezi tlakem Německa, Sovětského svazu a Polska. 1938 proto proklamují svoji neutralitu, nicméně se však nenachází nikdo, kdo by ji byl ochotný garantovat. S obrazem Mnichova, vidinou netečnosti potenciálních ochránců, pak Pobaltí těžko odolává německému diplomatickému nátlaku.

Na vztazích Německa a Dánska se v nemalé míře podepsaly boje 19. století o území Šlesvicka. Pro nás není příliš důležitý průběh střetů, jako spíše skutečnost, že po válce zůstalo na území Německa dánská menšina. V rámci Versaillské dohody pak bylo prosazeno referendum o rozdělení Šlesvicka: Severní Šlesvicko si odhlasovalo připojení k Dánsku, zatímco Jižní Šlesvicko zůstalo součástí Německa.¹⁹ Výsledkem tohoto dělení jsou tedy menšiny na obou stranách. Po nástupu Hitlerova režimu se navíc napětí ještě zvyšuje, vzhledem k tomu, že Německo oficiálně odmítá tuto hranici novou uznat.

U posledního státu budeme vycházet zejména z knihy *Dějiny Ruska* (Švankmajer, 1995, s. 639-657). Situace Německa a Sovětského svazu byla po Versaillské v lecčem podobná, třebaže během první světové stály na opačných stranách barikády, se nyní oba ocitli na periferii evropského dění (Brod, 1990, s. 7). 22. 4. 1922 tak došlo ke spojení těchto 2 odstrčených velmocí podepsáním Rapallské smlouvy. Rozsah smlouvy byl poměrně značný: obnova diplomatických vztahů; obchodní partnerství (nerostné suroviny za průmyslové stroje); vzájemné odpuštění si reparací za zabavený majetek ze strany Německa, za válečné

¹⁷ V případě Estonska nebyla baltským Němcům bojujícím za Landswehr dokonce přidělena vůbec žádná půda (Švec, 1996, s. 181)

¹⁸ Paradoxně byl však přístup Estonců, a to i po odklonu od parlamentarismu, vůči Němcům nejvstřícnější. Vzhledem k tomu, že byla Říše vnímána jako mnohem menší riziko nežli sovětské Rusko, sehrálo Estonsko při vyjednáváních s Baltem nezřídka roli „trojského koně“ (Švec, 1996, s. 209f).

¹⁹ Tato linie odpovídá dnešní německo-dánské hranici.

škody ze strany Svazu; a dokonce i vojenská spolupráce. Na ní pak navazuje tzv. Berlínská smlouva z 26. 4. 1926, která v zásadě potvrzuje Rapallskou smlouvu, oficiálně přiznává vojenskou spolupráci a zaručuje neutralitu vůči smluvnímu partnerovi v případě konfliktu se třetí stranou.²⁰

Tato intenzivní spolupráce je však narušena příchodem Hitlera k moci. Rázná vyjádření o *Drang nach Osten* a tažení proti bolševismu nutí Sověty stočit kurz jejich zahraniční politiky k západní Evropě. 1934 vstupuje do Společnosti národů.

Rok před vypuknutím války však situace znovu obrací. Podíl na tom má: nepřizvání k mnichovskému jednání; vzájemná nedůvěra Stalina a západu a obviňování ze snah hnát Hitlerovské Německo proti druhé straně; či neochota ustupovat sovětským vojenským požadavkům v otázce Polska, Rumunska a Pobaltí. To vše dělá z Říše znovu perspektivního partnera.

Nastínili jsme tedy historický kontext, který předcházela smlouvám o neútočení. A jaké tendence z něj můžeme vypočítat? S žádným ze států nemělo Německo v posledních několika dekádách výhradně pozitivní vztah, který by jaksi „přirozeně“ vedl k uzavření dohody o neútočení. V zásadě u všech též šlo převzetí moci nacisty ruku v ruce s otřesením vztahů navázaných Výmarskou republikou - pouze v případě Polska to byla změna pozitivní. V případech Polska, Estonska a Lotyšska pak státy balancovali mezi Říší a Svazem. Ve všech státech se také setkáváme s německou menšinou, třebaže v rámci německo-ruských vztahů nehrály významnou roli. Estonsko a Lotyšsko jsou si, což není vzhledem k jejich geografické blízkosti příliš překvapivé, co do vývoje značně podobné – nutno však zdůraznit, že estonsko-německé vztahy byly mnohem vřelejší.

2.2 Smlouva

V této podkapitole se zaměříme na samotné pakty. Budeme tedy nyní pracovat čistě s textem těchto smluv a ničím jiným. A co na nich budeme zkoumat? Prvně se zaměříme na triádu kdy-kde-kdo. Kolik let po nástupu nacistického režimu, či jak dlouho před vypuknutím války došlo k jejich podpisu? Byly dohody podepsány samotným vůdcem, či snad pouze vyslancem v dané zemi? Došlo k podpisu v Berlíně, nebo zamířila německá delegace za hranice?

²⁰ V plném znění dostupná v německém jazyce u Riedla (2004).

Dále se budeme zajímat nejen o samotný obsah smlouvy, ale též i jeho formou. Měl pakt například i nějaké dodatky? V návaznosti na minulou kapitolu se též zaměříme na to, zdali se smlouva odvolává na nějakou formu dřívější spolupráce.

Konečně bude objektem našeho zájmu též smluvená doba trvání a způsob jejího prodloužení. Budeme přitom vycházet z přiložených kopií smluv v německém jazyce.

Nejprve tedy k dohodě s Polskem. K podpisu smlouvy došlo v Berlíně, 26. ledna 1934. Za polskou vládu je podepsán Józef Lipski, dlouhodobý vyslanec Polska v Berlíně; za německou vládu stvrdil smlouvu podpisem Konstantin von Neurath, který již několik let zastával úřad německého ministra zahraničí.

Na rozdíl od ostatních dohod, není tato členěna na očíslované části, ale pojata jako souvislý text dělený pouze do odstavců. Obsahově v první řadě samozřejmě konstatuje, že vytvoření a udržení mírového stavu mezi těmito 2 státy je obecnou podmínkou pro mír v Evropě. Odvolává se přitom na Briand-Kellogův pakt z 27. 8. 1928 podepsaný oběma státy v Paříži. Obě strany též stvrzují, že uzavíraná smlouva není v rozporu s žádnou ostatní mezinárodní smlouvou, kterou jsou zavázáni plnit. Mimo to je deklarováno, že spolu oba partneři budou konzultovat společné záležitosti a zasadí se o mírumilovné řešení případných konfliktů. Tato dohoda by také měla být základem dobrých budoucích vztahů.

Smluvní doba trvání je stanovena na 10 let, tedy do roku 1944. Toto období je však automaticky prodlouženo, není-li smlouva minimálně 6 měsíců před jejím původním vypršením vypovězena. V rámci této prodloužené platnosti je však jakoukoliv smluvní stranou možné pakt s půlroční lhůtou vypovědět.

Vzhledem k tomu, že nabídku k paktu rozeslané severským a pobaltským zemím vycházely ze stejné předlohy²¹, budeme je zde probírat v rámci jednoho celku. Na případné odlišnosti patřičně upozorním.

První lehkou odlišností je datum přijetí – s Dány došlo k podpisu 31. 5. 1939, zatímco estonský a lotyšský pakt byly podepsány společně 7. 6. 1939. Všechny však byly podepsány v Berlíně. Ohledně otázky *kdo?* stojí za zmínku, že smlouvu mezi sebou uzavírají hlavy států: říšský kancléř, král Dánska a Islandu, lotyšský a estonský prezident. Ti, kteří smlouvy podepisují, vystupují jako jejich zplnomocněnci: za Německo je to říšský ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop; za Estonsko ministr zahraničních věcí Karl Selter; za Lotyšsko ministr zahraničních věcí Vilhelm Munters; a za Dánsko velvyslanec v Berlíně Herluf Zahle.

²¹ 28. 4. 1939 rozeslala německá diplomacie návrh na dohodu o neútočení severským (Dánsku, Švédsku, Norsku, Finsku) a pobaltským (Estonsku, Lotyšsku) státům. U zemí Skandinávského poloostrova se jejich nabídka však nesešla s úspěchem. (Ahmann, 1992, s. 60)

Co do struktury lze identifikovat úvodní klauzuli, 2 články a dodatek. Ten první se věnuje závazku nepoužít násilí ani jiných válečných prostředků proti druhé straně. Kromě toho je zde výslovně uvedeno, že se též nepřidá ke třetí straně, která by proti smluvnímu partnerovi takových metod užila.

Druhý se zabývá dobou platnosti a způsobem jejího prodloužení. Všechny 3 smlouvy jsou uzavřeny na 10 let. Jsou automaticky prodlouženy o dalších 10let, nedojde-li minimálně rok před jejich vypršením k vypovězení. Estonský a lotyšský pakt se v tomto bodě oproti dánskému drobně liší: smlouva pozbývá platnosti, pokud dojde k vypovězení druhé (lotyšského/estonské) dohody. V takovém případě se však strany zavazují, že urychleně zahájí jednání o prodloužení, bude-li alespoň jedna ze stran jevit zájem. V závěrečném dorozumění se ještě vyjasňuje postoj vůči třetím stranám v otázkách obchodu. Lze-li třetí stranu považovat za neutrální, není obchod s ní nikterak omezen.

Posledním uzavřeným paktem je ten nejznámější, uzavřený se Sovětským svazem. Datum jeho podpisu je 23. 8. 1939, tedy necelé 3 měsíce po uzavření paktů s Lotyšskem a Estonskem. Dohodu mezi sebou oficiálně uzavírají německá a sovětská vláda, zastoupené říšským ministrem zahraničí Joachimem von Ribbentropem a lidovým komisařem pro zahraniční věci Vjačeslavem Michajlovičem Molotovem. Místem podpisu tentokrát není Berlín, ale Moskva.

Obsah smlouvy je dělen do 7 článků, úvodní klauzule a tajného protokolu. Úvodem je zmíněna návaznost této smlouvy na výše zmíněnou Berlínskou smlouvu z roku 1926. První článek vylučuje užití násilných aktů vůči smluvnímu partnerovi. Druhý zakazuje pomoc třetí straně, která by takových prostředků vůči jedné ze smluvních stran užila. Ve třetím se Německo a Svaz zavazují udržovat kontakt a společně jednat o věcech společného zájmu. Následující článek nedovoluje stranám se přidat ke spiknutí namířenému proti druhé z nich. V páté části je ujednáno, že případné spory budou řešeny výhradně přátelskou konzultací.

Trvání smlouvy, které je stanoveno v šestém článku, je stanoveno na 10 let. Pokud ji ani jedna strana nejpozději 1 rok před jejím vypršením nevypoví, je automaticky prodloužena o dalších 5 let. Sedmý článek pak požaduje po stranách co nejrychlejší ratifikaci a stanovuje místo výměny ratifikovaných dokumentů v Berlíně.

Pak je tu však ještě onen nechvalně známý tajný dodatek, jehož obsahu budu věnovat tento odstavec. První 3 články se věnují rozdělení sfér vlivu v jednotlivých územích: Pobaltí – dle severní hranice Litvy²²; Polska²³ – zhruba dle toku řek Narev, Visla a San; a jihovýchodní

²² Přičemž je Litvě přiznán její nárok na Vilno.

²³ Existence, či teoretická forma Polska má být dle paktu teprve předmětem jednání.

Evropy – Svaz projevuje zájem o Besarábii, Německo si žádné nároky neklade. Čtvrtý oddíl stvrzuje přísnou tajnost tohoto dodatku, kterou znovu stvrzují Ribbentrop s Molotovem.

Jaké spojitosti a odlišnosti tedy můžeme ze samotných smluv vyčíst? Kromě polského paktu, byla smlouva vždy podepsána Ribbentropem, což ostatně souvisí s časovým rozdělením smluv na rok 1934 a 1939. Místem podpisu byl, až na sovětský pakt, vždy Berlín.

Nejméně strukturovaná a artikulovaná je nejranější dohoda s Polskem.²⁴ Sedm článků paktu Hitler-Stalin obsahově poměrně odpovídá dvojímu rozdělení (zákaz užití násilných/válečných prostředků; časové vymezení) u severo-baltských dohod. Odlišuje se od nich však, a naopak se v tomto aspektu podobá polskému, v apelu na udržování diplomatických styků a společným řešení palčivých témat. Společného mají tyto 2 dohody deklarovanou návaznost na dříve uzavřené dohody. Dodatky u severo-baltských smluv mají pouze upřesňující charakter, a ani při té nejlepší vůli se nedají srovnat s tajným dodatkem posledního zkoumaného paktu.

V otázce doby platnosti nacházíme u všech paktů, odhlédneme-li od provázanosti lotyšské a estonské smlouvy, shodu: 10 let. U principu automatického prodloužení se jednotlivé smlouvy nicméně liší: pro Polsko je frekvence 6 měsíců; u Estonska, Dánska a Lotyšska 10 let; a u Svazu 5 let.

2.3 Přijetí

Podepsaným smlouvám, kterými jsme se zabývali v předchozí kapitole, však nutně předcházela vyjednávání diplomatů o jejich podobě, funkčnosti či smysluplnosti. A touto fází se nyní budeme zabývat podrobněji.

V zásadě se tedy nyní zaměříme na dvojí: procesy vyjednávání a důvody přijetí. Bude nás zajímat, kdo se jednání účastnil, jak dlouho trvala, jaký byl jejich průběh, byla-li tajná, či jak došlo k ratifikaci. Příčiny přijetí pak můžeme rozlišit dvoje: ty německé, a ty dotyčné druhé smluvní strany.

Začněme tedy Polskem, kde budu čerpat primárně z 9. kapitoly knihy *Polen und Europa* (Roos, 1957, s. 108-117). Jak jsem již zmínil dříve, došlo po nástupu Hitlera k moci v německo-polských vztazích k významnému obratu (Schramm, 1993, s. 23). Samotné jednání o dohodě o neútočení probíhá od začátku listopadu 1933, kdy je v Berlíně s Hansem-Adolfem von Moltkem, německým velvyslancem v Polsku, konzultována možnost uzavření

²⁴ Zajímavé je, že žádná ze smluv se nikterak důkladně nezabývá vymezením pojmu „násilný akt“ – je jím opravdu pouze nasazení vojenských sil? Spadá tam i špionáž? Podpora diverzních skupin?

takového paktu. 28. listopadu pak již Moltke předává Pilsudskému první návrh smlouvy. 4 dny předtím je se stejným bilaterálním návrhem kontaktována i Paříž. Kvůli neshodám (primárně kvůli Locarnské dohodě – otevřenosti otázky východních hranic Německa) však vyjednávání v prosinci končí neúspěchem. Následně se Polsko takticky přiklání k Československu a Francii a požaduje znovu preventivní útok proti Říši. Vedle toho též apeluje, aby Německu nebylo povoleno navýšení vojenských stavů a další zbrojení. Francie se ale znovu ukazuje jako nespolehlivý partner, a tak jsou německo-polská jednání v lednu 1934 obnovena – 9. ledna je polský velvyslanec v Berlíně Józef Lipski zplnomocněn k uzavření dohody a probíhají finální projednávání. 26. ledna je pak v Berlíně podepsána konečná verze smlouvy. Jednání trvalo s přerušením 2 měsíce.

Motivace Německa silně souvisí se změnou režimu a vystoupením ze Společnosti národů, kdy se Hitler obával preventivního napadení Říše. Jeho cílem tedy bylo vymanit se z polsko-francouzského obklíčení. Tajným projednáváním paktu s oběma těmito zeměmi zvláště tak docílil dvojího efektu: jednak antagonismu těchto dvou států, neboť se posléze o utajovaných jednáních partnera s Říší dozvěděli; za druhé pak samotné garance nenapadnutí Německa z té či oné strany. Je zajímavé, že otázka polského koridoru nebyla přímou součástí debat ani motivace k paktu. A co důvody Polska? Pilsudski rozpoznal, že Británie ani Francie nejsou ochotny zastavit Hitlerovo zbrojení násilím. Došel proto názoru, že se Polsko musí o svou bezpečnost postarat samo. Z tohoto důvodu pro něj bylo logické uzavřít s Německem dohodu o neútočení nyní, dokud se ještě cítilo slabé a izolované, a nemohlo si tudíž klást vysoké nároky.

V případě Dánska probíhalo jednání o dohodě v rámci nabídek rozeslaných 28. 4. 1938 též Estonsku, Lotyšsku, Finsku, Norsku a Švédsku (Ahmann, 1992, s. 60). Nebude-li uvedeno jinak, vycházím zde z Ahmanna (1988, s. 607-613).

Postoje severanů vůči návrhu na dohodu o neútočení byly různé: od pozitivního přístupu Dánska a Finska, přes smíšené reakce Norska až po skeptické Švédsko. 9. 5. 1939 je tak do Stockholmu svolána konference těchto 4 severských států. Německo zde zastupuje Ernst von Weizsäcker, státní tajemník Zahraničního úřadu²⁵, za Norsko se jednání vede již výše zmíněný Herluf Zahle. Kongres se nicméně rozchází, aniž by nabídku Říše jednoznačně odmítl, nebo přijal. Nakonec však jednání pro Německo nevychází příliš dobře: 15. května odmítá Finsko, o 2 dny později pak návrh nepřijímá ani Norsko a Švédsko. Ten samý den však dánská vláda ústy ministra zahraničí Petra Roheguna Munche potvrzuje přijetí návrhu.

²⁵ Překlad německého Auswärtiger Amt; v hrubých rysech ekvivalent ministerstva zahraničí

Jednání tak trvalo necelý měsíc. 26. května je hotova právní forma, která v zásadě odpovídá původnímu německému návrhu. Jediná změna, kterou Dánové dokázali prosadit, bylo povolení obchodu s třetí stranou, pokud ji lze označit za neutrální. Ratifikace smlouvy proběhla den po jejím podpisu. Byla přijata drtivou většinou dánského parlamentu *Folketingu*, a to 115 hlasy ku 3.²⁶

Co se motivace Německa spolupracovat se severem Evropy týče, mluví Ahmann o tendenci podpořit sever v neutralitě (míněno nezávislosti na Společnosti národů) z dvojího důvodu: jednak kvůli ekonomickému významu pro Říši (zejména import skandinávských surovin); za druhé s cílem získat přístup k Východnímu moři a Alandám, tedy kvůli vojensko-strategickému významu. A proč na dohodu přistoupilo ze severských států jedině Dánsko? Jako jediné z nich totiž sdílí s Německem pozemní hranici. Navíc se chtělo pojistit, že Severní Šlesvicko s německou menšinou, o němž jsem mluvil výše, nepotká stejný osud jako Klajpedu v březnu 1939.

V otázce průběhu jednání s Estonskem a Lotyšskem se budu znovu opírat převážně o výklad Rolfa Ahmanna (1988, s. 586-604). Tyto 2 státy budou projednávány odděleně od Dánska, třebaže jim byl pakt nabídnut ve stejnou dobu jako severským zemím. Je tak z toho důvodu, že se tyto obě baltské republiky jednání severských zemí od 10. května neúčastnily. Jednání se již od počátku vyvíjela slibně: Lotyšsko i Estonsko hlásí obecný zájem se na paktu dohodnout. Zejména Estonsko bylo návrhu nakloněné, čehož Říše využívala k vytváření tlaku na ostatní oslovené státy. Vedle toho baltský entusiasmus sloužil k odpuzení konkurenčních mocností od zásahů do vyjednávání, neboť umožňoval Hitlerovi celou věc prezentovat jako již v zásadě již vyřešenou. Po rozeslání počátečního návrhu 4. a 5. května začíná vyjednávání o jeho finální formě. S určitými odlišnostmi požadují obě země projednání 4 bodů: možnost normálních obchodních styků se třetí stranou; upřesnění podmínek prodloužení/vypovězení; sjednocení se zněním konceptů dohod nabídnutých severu; a primárně potvrzení nekonfliktnosti s lotyšsko-estonským spojenectvím. Po projednání Weiszäcker předkládá 16. května nový koncept, který však paradoxně nikterak nereflektuje pouze právě onen poslední požadavek. Kolem 20. května se pobaltské diplomacii daří jednat i Británií. 26. května se Weiszäcker po schůzce s Muntersem dohodne na zakomponování 4. bodu ve formě propojené platnosti obou smluv, jak jsme pozorovali v podkapitole *Smlouva*. V konečném důsledku sice dosáhla baltská diplomacie určitých ústupků, ale v zásadě jen formálních.

²⁶ Přijetí nepodpořili pouze 2 komunisti a 1 nezávislý (*Glasgow Herald*, 1939, s. 34).

Podíváme-li se blíže na pohnutky jednotlivých států, tak můžeme konstatovat dle Švece (1996, s. 197-212) následující: pro Estonsko i Lotyšsko byla bodem zlomu Mnichovská dohoda a vidina neochoty ostatních velmocí se malého státu zastat. Z nutnosti balancovat mezi 2 nejbližšími velmocemi – Svazem a Říší – a snahy zachovat si neutralitu proklamovanou tak uzavírají s Německem dohodu o neútočení, symetricky k paktům uzavřeným se Sověty 1932. Nuance je jen ve vnímání Německa – pro Estonsko je to spojenec proti Svazu, pro Lotyšsko obdobná hrozba jako Stalin. U Estonska Crampton (1997, s. 105) navíc ještě dodává, že nechtělo být součástí sovětské snahy obklíčit Německo. Z hlediska Německa neměly dohody okamžitý přínos, ale zakládaly lepší diplomatické vztahy a záruku neutrality v případě vojenského konfliktu na východě (Ahmann, 1988, s. 612).

Co do průběhu jednání se Sovětským svazem se budu nejvíce opírat o kapitulu *Zustandekommen und die Auswirkungen des Hitler-Stalin-Paktes* z knihy *Unternehmen Barbarossa: Zum historischen Ort der deutsch-sowjetischen Beziehungen von 1933 bis Herbst 1941* (Rosenfeld, 1993, s. 34-53). Za skutečný počátek můžeme označit setkání Karla Schurreho, vedoucího východoevropské sekce zahraničního obchodu, se sovětským zástupcem Georgiem Astachovem, k němuž došlo 26. 7. 1939. V rámci debaty o hospodářské dohodě se Schurre zmiňuje o připravenosti německé vlády uznat sovětské sféry vlivu v Pobaltí a Besarábii a přislíbuj, že se Německo může zasadit o zlepšení sovětsko-japonských vztahů. Tomuto setkání však předcházela červnová a červencová německo-sovětská jednání, která však byla z obou stran značně nedůvěřivá. 29. července již začíná tajná diplomatická korespondence mezi dvojicí Ribbentrop – Astachov v Berlíně a Schulenburg²⁷ – Molotov v Moskvě. 17. srpna pak už existuje hrubá forma paktu, včetně dodatku o rozdělení sfér moci. 2 dny poté je podepsán Stalinem požadovaný předstupeň námi zkoumané smlouvy - hospodářská dohoda mezi Sovětským svazem a Třetí říší. Na 26. srpna je pak naplánována návštěva Ribbentropa v Moskvě, avšak je přesunuta již na 23. Po jednání, které se protahuje až do druhého dne, stvrzují Ribbentrop a Molotov svými podpisy k datu 23. 8. 1939 platnost dohody o neútočení i jejího tajného dodatku. Smlouva je tím zároveň i ratifikována.

Teorii k pohnutkám obou států je mnoho a vydaly by na samostatnou práci²⁸, nicméně my se tu nemůžeme podrobně zaobírat jejich rozbořením, a uvedeme pouze ty nejběžněji uváděné, přičemž se budeme opírat o knihu *Pakty Stalina s Hitlerem* (Brod, 1990, s. 7-14), zejména

²⁷ Friedrich-Werner Graf von der Schulenburg, německý velvyslanec v Moskvě.

²⁸ Detailně o tomto tématu pojednává historik Sergej Slutsch (1993, s. 69-87)

pak její úvodní stať. Jedním z hlavních přínosů by pro Německo byla možnost soustředit se na válku se západem - jak sám Molotov říká, Německo by paktem získalo „klidnou jistotu na východě“ (Brod, 1990, s. 94). Dále pak dodávky surovin (zajištěné výše zmíněnou hospodářskou dohodou) a i vojenskou spolupráci (koordinace při přepadení Polska). V neposlední řadě také konec ideologických bojů (Švankmajer, 1995, s. 642). Nejvýznamnějším důvodem, který patrně stál za změnou kurzu německé diplomacie, byla však připravovaná operace *Fall Weiß* - přepadení Polska (Rosenfeld, 1993, s. 39). A co vedlo k podpisu Sovětský svaz? Nejpozději po obsazení *Rest-Tschechei* se Moskva musí nějakým způsobem vypořádat s německou expanzí – buď se spojí se západem, nebo se semkne s Hitlerem (Rosenfeld, 1993, s. 37). Přístup západní diplomacie je však poměrně liknavý, v některých otázkách až nepřívětivý. Vedle nepřizvání Moskvy k Mnichovské dohodě je třeba zmínit její neochotu ustupovat v otázce vojenské sovětské intervence v baltských státech. Na klidu Sovětům nepřidávají ani německo-anglické rozhovory v Londýně ze 17. 6. 1939 (Rosenfeld, 1993, s. 47). Hitler na druhou stranu nabízí konec ideologického boje proti komunismu, neb obě mocnosti přeci sdílejí „společný odpor ke kapitalistickým demokraciím“ (Brod, 1990, s. 17), postavení mimo válečný konflikt, dorozumění ve společných zájmech a v neposlední řadě také územní zisky, resp. toleranci sovětských sfér vlivu.

Nyní tedy k dílčímu shrnutí této podkapitoly. Co do osob účastnících se jednání ve všech případech samozřejmě potkáváme diplomaty, velvyslance a ve finálních fázích i ministry zahraničí. V případě Polska a Sovětského svazu se však jednání poměrně aktivně účastní i hlavy států: Pilsudski, Hitler, Stalin. Srovnáme-li délku jednání, dojdeme k poznání, že zpravidla nepřesáhla dobu 1 měsíce. Výjimkou je pouze Polsko, u kterého se protáhlo kvůli neshodám na 2 měsíce. Estonská, lotyšská i dánská jednání probíhala otevřeně, na rozdíl od utajovaných nabídek Polsku (Roos, 1957, s. 115) a velmi tajné korespondence mezi Berlínem a Moskvou ohledně sovětsko-německého paktu. Co do schopnosti států prosadit během vyjednávání své požadavky pozorujeme u Dánska, Polska, Estonska i Lotyšska dílčí, zpravidla jen formální, úspěchy.

Pokud bychom měli nějakým způsobem shrnout důvody německých partnerů k uzavření paktu, tak je to v první řadě zajištění vlastní vnější bezpečnosti, vycházející z nemožnosti spolehnout se na ochranu jiných států. Tak je tomu v případě Polska, do značné míry Dánska, Estonska a Lotyšska. U Ruska je tato otázka poněkud komplikovanější – jistě, Stalin si za žádných okolností nepřál vojenský konflikt s Hitlerem (Rosenfeld, 1993, s. 38) – nicméně byly to také jeho mocenské a územní nároky, co mu znemožňovalo se dohodnout se západem. V tomto případě tedy nešlo pouze zajištění vlastní bezpečnosti, ale i získání nároku na nová

území. Motivy Německa se pak různí a odráží jeho dobovou situaci: u Polska je to vůle dostat se z izolace; v případě Dánska se jedná o neutrální sever a obchod; podobně je tomu i s Pobaltím; u Sovětského svazu je to jistota klidu z východu při německé expanzivní politice. Obecně lze říci, že u paktů z roku 1939 hrály hospodářské důvody větší roli nežli ty zahraničně-politické, což se o dohodě s Polskem a Sovětským svazem říci nedá (Ahmann, 1988, s. 448). Jediným společným jmenovatelem by byl jeho obecný cíl paktů o neútočení: vyvázání partnerů z jejich současných aliančních smluv a závazků²⁹ (Ahmann, 1988, s. 589). Nutno dodat, že ten se mu v případě Polska do smlouvy nepodařilo prosadit³⁰, jakkoliv ve skutečnosti k odklonu Varšavy od Paříže došlo.

2.4 Následky

Pakty, jakožto mezinárodní smlouvy, mají samozřejmě určitý obsah, určitý cíl, kvůli kterému jsou uzavírány – primárně záruka neútočení. Tímto druhem plánovaných přímých „následků“ jsme se zabývali v podkapitole *Smlouva*. Mimo tyto smluvní závazky však uzavření paktu způsobuje řadu dalších reakcí: zamýšlených i nezamýšlených, pozitivních i negativních, přímých i nepřímých. A těm se nyní budeme věnovat blíže.

Konkrétně se pak zaměříme na to, jak se dohoda projevila na vzájemných vztazích těchto států, či jaká byla reakce okolních zemí. Byl posílen obchod? Jak se dohoda promítla v otázce sporných hranic či národnostních menšin? Jaké mělo porušení paktu právní dopady ve vztahu k norimberským procesům?

Dříve než přejdeme k jednotlivým státům, mi dovoluďte krátkou metodologickou poznámku: kromě dodržování požadavků jasně popsanych ve smlouvě, je debata o jakémkoliv jiném následku do jisté míry diskutabilní. Sám nemaje v tomto ohledu dostatek znalostí se tak spoléhám na použité autory, kteří jednotlivé následky do spojitosti s podpisem paktu o neútočení dávají.

Nejprve tedy k Polsku. Jak už bylo řečeno, můžeme označit 26. 1. 1934 za bod zlomu v německo-polské zahraniční politice (Schramm, 1993, s. 23). Na dobu několika let utichá proti-polská a proti-německá propaganda (Prinz, 2002). Třebaže byly zahraničně-politické důvody v případě této dohody významnější nežli ty ekonomické, dochází i tak k obnově

²⁹ 1. článek smlouvy zakazuje připojení se k třetí straně při použití násilí proti Německu/smluvnímu partnerovi – dle interpretace se to nevztahuje jen na využití vlastní armády (která není v případě Dánska, Estonska či Lotyšska nikterak velká), ale též poskytnutí jejich území či základen této invazní armádě (Ahmann, 1988, s. 589).

³⁰ Viz podkapitola *Smlouva*.

kulturní a hospodářské spolupráce (Ahmann, 1988, s. 448). Ahmann (1988, s. 448-500) dále poukazuje na to, že dohoda nikterak neřeší otázku východních hranic, *Koridoru*, či německých menšin. Krátce po uzavření paktu Polsko vypovídá zákon o menšinách, čímž se sice do jisté míry vymaňuje z tlaku Společnosti národů. Na druhou stranu se ale o to více se přimyká k Německu – je totiž závislé na jeho toleranci polských kroků. U okolních států vyvolává toto německo-polské sblížování rozpaky, francouzský ministr zahraničí Joseph Paul-Boncour veřejně projevuje francouzské obavy (*The Milwaukee Journal*, 1934, s. 1). Tyto 3 (ne)následky nalézáme ostatně i u Schramma (1993, s. 23-34): obchodní spolupráce³¹; odpoutání se od Francie či Československa³²; a nevyřešení východní německé hranice. Crampton (1997, s. 105) ještě dodává, že podepsáním paktu mělo za následek narušení *pax sovietica* a Polsku se tak otevírá možnost agrese východním směrem. V neposlední řadě slouží pakt k vytvoření obrazu Hitlera-mírotvůrce, tedy tendence, kterou jsem zmínil v podkapitole *Kontext*.

V případě sporných hranic můžeme mezi Polskem a Dánskem najít jistou paralelu. Dánové vnímají pakt o neútočení jako garanci stávajících hranic, a počítají tak s klidem pro severní Šlesvicko. Toto přesvědčení má však v textu smlouvy oporu jen do té míry, že k úpravě těchto hranic nebude užito násilí. Německo se k samotnému uznání hranic nepřihlásilo – oficiálního uznání hranic se Dánsko nedočkalo (Ahmann, 1988, s. 613).

Ale i v Německu je dohoda prezentována jako velký úspěch, protože již tento soused nemůže být zneužit k napadení Říše ze severu (Ahmann, 1988, s. 616). Vzhledem k tomu, že ostatní severské státy nabídku odmítly, se u nich německo-dánský pakt nesetkává s příliš pozitivním reakcí. Dánové však Skandinávce ubezpečují, že plánují i nadále spolupracovat (Ahmann, 1988, s. 613). V návaznosti na dohodu o neútočení došlo sice k návrhu na vystoupení ze Společnosti národů, nicméně to byl návrh minoritní, a byl tak důrazně zavržen (*Glasgow Herald*, 1939, s. 34).

Dánsko-německý obchod byl relativně k situaci Polska v 1933/4 čilý již před podepsáním paktu. Nicméně i tak došlo po 31. 5. 1939 k posílení obchodu, zejména dodávek potravin z Dánska (Ahmann, 1988, s. 617). I zde se ale projevuje tlak německé diplomacie – Hitler postupně zvyšuje požadavky na dánský import natolik, že si jeho severní soused dostává do potíží uživit vlastní obyvatelstvo (tamtéž).

³¹ Např. obchodní dohoda ze 4. 11. 1935 (Schramm, 1993, s. 28)

³² K tomuto odklonu přispívá mimo jiné již zmíněné jednání za zády Francie (Schramm, 1993, s. 30). Dohoda však zamezila – alespoň oficiálně – i lednovému jednání s Benešem o československo-polské dohodě o přátelství a stála na počátku „*ostrého antičeskoslovenského kurzu*“ polské zahraniční politiky (Neuwirthová, 2012, s. 36).

O ukončení paktu bude sice pojednávat až kapitola následující, ale již nyní můžeme konstatovat, že jeho porušení bylo v rámci norimberských procesů shledáno jako akt útočné války (The Avalon Project, [bez data]a).

U estonského a lotyšského paktu je vzhledem k jejich krátkému reálnému trvání složité se důkladně zabývat jejich následky. Ostatně pro Lotyšsko bylo uzavření paktu jen nouzovým řešením (Ahmann, 1988, s. 678). Hlavním přínosem pro oba baltské státy byl pocit bezpečí, tedy ryze psychologický efekt paktu. Ten však neměl oporu v textu smlouvy, a navíc byl paktem Ribbentrop-Molotov a jeho tajnou doložkou prakticky anulován (Ahmann, 1988, s. 679f). Reálně dohoda nicméně oběma republikám zajišťovala dočasný mír s významným odbytištěm pro jejich agrární produkty. S ohledem na mezinárodní postavení se však situace pro Estonsko a Lotyšsko vyvíjí směrem příhodným pro Německo – ve snaze zůstat neutrální se Pobaltí oddaluje Společnosti národů, a díky 1. článku smlouvy³³ se značně zužuje i pole jeho diplomatických možností (Ahmann, 1988, s. 679).

V jisté návaznosti na pakty o neútočení a s nimi spojeným zlepšením diplomatických vztahů jsou 15. a 30. října 1939 podepsány s Estonskem a Lotyšskem dohody o přesunu pobaltských Němců do Říše (Helmreich, 1942, s. 711).³⁴

Jak jsem již zmínil v úvodu literatury k paktu Ribbentrop-Molotov, a jeho důsledkům, nebývale mnoho. V této práci mu však připadá obdobný prostor, jako ostatním dohodám o neútočení, a tak zde budeme vycházet primárně jen z jediného autora: Tomana Broda (1990, s. 9-14) s odvoláním na jednotlivé zdroje. V potaz budeme brát i navazující Smlouvu o přátelství a hranicích uzavřenou 28. 9. 1939 po porážce Polska.

Reakce na podepsání paktu lze shrnout jedním slovem: šok.³⁵ Překvapeny nebyly však jen evropské státy, ale i členové NSDAP (Rosenfeld, 1993, s. 49) a komunistický antifašistický odboj.³⁶ Ten byl zrazen nejen tímto spojenectvím, ale následně i výslovným závazáním se potírat politickou agitaci proti smluvnímu partnerovi (Brod, 1990, s. 61). V rámci změny na poli ideologického boje Stalin obrací rétoriku: to západ je agresor, který chce pokračovat v boji po rozpadu Polska (Brod, 1990, s. 62); jedná se o imperialistickou válku (Brod, 1990, s. 81). Do chřtánu gestapa jsou vydáni němečtí emigranti, do Říše se vrací i na území Sovětského svazu uvěznění Němci (Rosenfeld, 1993, s. 52).

³³ Tedy zákaz přidání se ke třetí straně užívající násilí proti druhé smluvní straně.

³⁴ Skutečnou příčinou však bude spíše tajná doložka paktu Ribbentrop-Molotov, která obě země odsouvá do sovětské sféry vlivu.

³⁵ Ačkoliv, jak vychází např. z dopisu generálního konzula Leopolda Dymši litevské vládě odeslaného v den přiletu Ribbentropa do Moskvy, jednání se naprosto utajit nepodařilo (Richter, 2011). Že o tajném protokolu kolovaly zvěsti minimálně v diplomatických kruzích, potvrzuje i Rosenfeld (1993, s. 49).

³⁶ Detailně k tématu například kniha *Der Verräter, Stalin, bist du!* (Bayerlein, 2008)

Následně se naplňuje i rozdělení sfér vlivu domluvené v tajném dodatku: Sovětskému svazu „připadá“ značná část Polska, Estonsko, Lotyšsko, Finsko a Besarábie. V tajné doložce smlouvy *O přátelství a hranicích* z konce září Hitler vyhovuje požadavkům Stalina a zřídá se nároku na Litvu výměnou za pás polského území. V době napadení Sovětského svazu jednotkami Wehrmachtu byla takto upravená tajná doložka v zásadě naplněna – jen v případě Finska nedosáhl Svaz svého a vedle Besarábie obsadil i severní Bukovinu.

Mimo tyto územní zisky probíhá mezi oběma zeměmi do listopadu 1940 i čilá diplomatická komunikace. Společně bylo řešeno rozdělení Polska, poválečné uspořádání kolonií, vztahy s Tureckem a také normalizace rusko-japonských vztahů (Brod, 1990, s. 136). Jako důkazy vojenské spolupráce uvedu například koordinaci útoku na Polsko³⁷, či propůjčení námořní základny v Murmansku (Brod, 1990, s. 99). Zmíňme i hospodářskou spolupráci, zejména dodávky surovin a obilí (Pešek, 2013, s. 621-628), kterými se však zabývá primárně hospodářská dohoda uzavřená krátce před podpisem paktu.

Jedním z následků podpisu smlouvy (a napadení Sovětského svazu) bylo také shledání Joachima von Ribbentropa vinným za „zločin proti míru“ (*The Avalon Project*, [bez data]a). Jak jsem již zmínil výše, repatriace baltských Němců pod oprášeným heslem *Heim ins Reich* byla taktéž spíše důsledkem rozdělení sfér vlivu, třebaže se váže k baltským státům.

Jaké závěry tedy můžeme z výše uvedeného vyvodit? Obecně lze u všech dotyčných států konstatovat, že přijetí dohody vedlo ke zlepšení hospodářských a diplomatických styků mezi partnery. Co se jejich vztahu k třetím stranám týče, měly pakty spíše negativní vliv, vzhledem k tomu, že na ně západní mocnosti reagovaly více či méně negativně. Státy se navíc nemohou účastnit teoretických útoků proti Říši, a ani je podporovat (viz poznámka č. 29). Nutno podotknout, že z pohledu Německa je toto vzdalování se od Společnosti národů však věc veskrze pozitivní a žádaná.

V otázce hranic nicméně už u jednotlivých paktů pozorujeme rozdíly: pro sporné polské a dánské hranice – jak si ostatně v příští kapitole ukážeme – pakt rozhodně neznamenal garanci jejich zachování. V případě sovětských hranic, resp. nárokovaných hranic sfér vlivu, byla situace do útoku na Svaz odlišná, a to jak v rámci deklarované ochoty je respektovat, tak i v praxi.

³⁷ Při obsazování Polska postupuje německá armáda příliš rychle a Sovětský svaz tak žádá o ohleduplnost, aby nemusel „začít novou válku“ (Brod, 1990, s. 10).

Právní dopady³⁸ spojené s uzavřením/porušením paktu pak nalzááme pouze v případě Dánska a paktu Ribbentrop-Molotov, kdy byly oba shledány jako akty útočné války, jako zločin proti míru.

2.5 Ukončení

Kdo chce mír, chystá válku. I tímto příslovím bychom mohli otevřít poslední podkapitolu. Zabývali jsme se již předhistorií paktu, jeho přijetím, jeho následky a nyní je čas se zaměřit na jeho zánik. Pojednáme tak o způsobu rozvázání paktu, popřípadě relevantní době mu předcházející. Budeme přitom sledovat primárně trojí: dobu jeho trvání, důvody rozvázání a způsob pozbytí platnosti. Způsobem zde rozumím, zdali byl vypovězen před/po vypršení dojednané platnosti; diplomatickou cestou, nebo porušením klauzule o nepoužití násilí apod.

Vzhledem k tomu, že polsko-německý pakt o neútočení trval ze všech nejdéle – od 26. ledna 1934 do 28. dubna 1939, tedy 5 a čtvrt let³⁹ - se nejprve budeme v krátkosti věnovat průběhu posledních let, které rozvázání smlouvy předcházely. Vycházet přitom budeme převážně z Borodziej (2010, s. 187-189). Ještě během Mnichova polská armáda souzní s Berlínem a vstupuje do Těšínska. V říjnu se ale stupňují německé požadavky taktéž vůči Polsku: Hitler požaduje odstoupení Gdaňsku i s *Koridorem* a vstup Polska do Antikominterny. Tyto požadavky se však u polského ministra zahraničí Jozefa Becka nesetkávají s pozitivní odezvou – „My přeci nejsme nějací Češi“⁴⁰, kontruje. O neúspěšných vyjednáváních Beck vládu informuje až v lednu 1939, nicméně ani ona nechce Hitlerovi v územních požadavcích ustupovat. V březnu je narychlo vytvářena protihitlerovská koalice. Ale právě britsko-francouzská garanční smlouva je Říši záminkou k jednostrannému vypovězení smlouvy. Německá propaganda ospravedlňuje tuto událost z 28. 4. 1939 těžkým údělem německých *Volksgenossen*⁴¹ a zákeřnou snahou obklíčit Říši. Beck ve své řeči z 5. května označuje tato vyjádření za pouhou záminku a deklaruje, že se je i tak ochoten jednat o mírovém řešení.⁴² Marně. K napadení Polska a rozpoutání druhé světové války dochází 4 měsíce po vypovězení smlouvy.

V případě Dánska nebudeme zacházet do historie nikterak hluboko. K zostření vztahů dochází po vypuknutí války, kdy Dánové stále aktivně obchodují s Velkou Británií. Berlín, odvolávaje

³⁸ Omezíme se zde pouze na právní následky v rámci norimberských procesů.

³⁹ Tedy o rok a čtvrt déle, než předpovídal Pilsudski (Borodziej, 2010, s. 186)

⁴⁰ Přeloženo z „*Wir sind doch keine Tschechen!*“ (Borodziej, 2010, s. 188)

⁴¹ *Volksgenosse* byl říšský termín pro příslušníky německého národa; též překládáno jako *soukmenovec*.

⁴² Německý přepis projevu dostupný u Hein-Kircher (2001)

se na dodatek smlouvy o neútočení,⁴³ označuje toto chování za „rozhodně ne neutrální“ a dánské lodě zabavuje (Ahmann, 1988, s. 617). Dánsku v otázce vnější bezpečnosti nicméně nezbyvá nic jiného, než se na tento německý pakt spolehnout – po uzavření dohody o neútočení s Hitlerem nemůže počítat s pomocí od Britů (se kterými ostatně nemělo dostatečně rozvinuté diplomatické vztahy); ze strany Švédska byla překážkou jeho nevole se vojensky angažovat, která ostatně zapadá do skandinávských snah o neutralitu (Roslyng-Jensen, 2013, s. 487). 9. dubna 1939 se tato naděje ukazuje jako marná, němečtí vojáci překračují dánské a norské hranice a v zásadě bez boje Dánsko obsazují. Dále můžeme vycházet z norimberského soudního protokolu (*The Avalon Project*, [bez data]b): v tentýž den je dánskému vyslanci předána nota s tvrzením, že německá armáda zde není jako nepřítel, ale pouze jako ochrana před britsko-francouzskou invazí a vniknutím západních armád do Skandinávie a Baltu (a to navzdory tomu, že si německé velení bylo vědomo, že tato hrozba není reálná). Pakt byl tedy Německem v den invaze zrušen a záminka ochrany pouze sloužila k zakrytí skutečných vojenských cílů – strategickému umístění vojenských základen (Ahmann, 1988, s. 618). Dohoda o neútočení tedy pozbyla platnosti po necelém roce.

Při debatě o ukončení estonského a lotyšského paktu nám určení přesného data značně komplikují 3 historické události: podpis paktu Ribbentrop-Molotov 24. srpna 1939; obsazení pobaltských republik Sovětským svazem 1940; a napadení Sovětského svazu 1941 (Švec et al., 1918, s. 212-227).

Ze strany baltských států by, pokud by tedy věděly o tajné doložce německo-sovětské dohody o neútočení, by smlouva prakticky pozbyla účinku v den podpisu německo-sovětského smlouvy o neútočení. Jistě, Hitler baltským státům ve smlouvě nikterak negarantoval ochranu jejich hranic před útočníkem – a na rozdíl od Polska s agresorem při sovětské invazi 1940 vojensky skutečně přímo nespolupracoval – jenže právě pocit bezpečí byl pro oba tyto státy největším přínosem smlouvy. Přínosem psychologickým, který však přiřazením Pobaltí do sovětské sféry vlivu ztratil i to poslední opodstatnění. Po obsazení Estonska a Lotyšska a jejich následném „přijetí“ do Svazu sovětských socialistických republik 6. a 5. srpna 1941 oba státy ztrácejí autonomii v mezinárodních otázkách, a vztahuje se na ně spíše dohoda o neútočení mezi Hitlerem a Stalinem. Tím se dostáváme ke třetímu datu – 22. červnu 1941, kdy došlo k napadení Sovětského svazu, a s ním baltských republik. Nejpozději v tento den tak dochází k porušení estonského i lotyšského paktu (a sovětského, ale k tomu více až

⁴³ Tedy ono na interpretaci závislé povolení obchodu se třetí, neutrální stranou.

v následujícím odstavci) o neútočení. Tuto poslední interpretaci zde budeme zastávat. Místo smluvených 10 let trval tedy zhruba pouhou pětinu.

Tím jsme tedy již pozvolna přešly ke spuštění operace Barbarossa, která značí i konec paktu Ribbentrop-Molotov. K prvním třenicím mezi oběma velmocemi dochází v době po dobytí Paříže, kdy Stalin začíná obsazovat území ve „své“ sféře vlivu (Rosenfeld, 1993, s. 50). Příčin pro toto východní tažení je mnoho: od silně ideologických po pragmatické. My se zde nebudeme zabývat všemi a opřeme se o výklad Broda (1990, s. 12-14), který akcentuje hlavně neshody právě v územních otázkách: ať už je to odstoupená Litva, sovětské nároky na Bukovinu či neochota podpořit Stalina při útoku na Finsko. Zmiňuje též válku proti Velké Británii, která navzdory všem německým proklamacím nebyla úspěšná (tamtéž). Po listopadové návštěvě Molotova v Berlíně, kde s Hitlerem diskutoval o rozšíření sfér vlivu a dalších možnostech prohloubení spolupráce, však padlo rozhodnutí Sovětský svaz napadnout (Švankmajer, 1995, s. 648). 22. 6. 1941 obsazují⁴⁴ jednotky Wehrmachtu Pobaltí. Schulenburg v Moskvě oznamuje zahájení válečných operací proti Svazu, a vypovídá tak německo-sovětský pakt (Švankmajer, 1995, s. 651). Válka dvou diktátorů se dohodou o neútočení oddálila o 22 měsíců. 22 měsíců, které pak otřesený Stalin ve svém projevu 3. července propaguje jako čas získaný pro Svaz na řádnou přípravu proti nepříteli (Slutsch, 1993, s. 85f).

Jak jsme tedy viděli, ono úvodní přísloví bylo vpravdě poměrně trefné. Všechny porovnávané státy, které s Hitlerem dohodu o neútočení uzavřely, byly Německem později napadeny. Kromě Polska, které dostalo na přípravu 4 měsíce, k tomu došlo souběžně (krátce před) s vypovězením smlouvy. Nikoho asi nepřekvapí, že Německo své krok prezentovalo jako nutnou obranu, nikoliv útočný akt (Borodziej, 2010, s. 189).

Při porovnání trvání paktů pozorujeme, že nejdéle trval německo-polský, který vydržel o něco déle než polovinu smluvené doby. Dohoda s Dánskem naopak netrvala ani jediný rok. Výše zmíněných 22 měsíců v případě Sovětského svazu je o 2,5 měsíce kratší nežli pakty s Estonskem a Lotyšskem, které trvaly 2 roky.

V případě motivů nám stačí se zaměřit pouze na důvody Německa, protože právě ono stálo v každém ze zkoumaných případů za ukončením smlouvy. V obecné rovině k tomu vždy došlo z vojenských důvodů, které měly kořeny buď ideologické, územně-strategické, či hospodářské.

⁴⁴ Za značné podpory místních, která pramení ze silných sovětských represí po 1940 (Švec, 1996, s. 212).

3. Shrnutí

Pojednali jsme tedy o jednotlivých aspektech dohod o neútočení uzavřených mezi Německem a Polskem, Dánskem, Estonskem, Lotyšskem a Sovětským svazem. Pokryli jsme tyto historické události od chvíle jejich zrodu až po jejich zánik. V závěru každé podkapitoly jsme se pak pokusili shrnout odlišnosti a podobnosti, které jsme odhalili. Nyní je na čase je finálně sumarizovat, porovnat je ještě jednou mezi sebou a odpovědět na naši výzkumnou otázku. Zároveň se ale pokusíme vyhnout pouhému opakování již dříve vyřčeného. Budu se tedy odvolávat na historiky podepřené informace z dřívějších kapitol, nicméně výsledná syntéza bude má vlastní.

Co tedy lze říci o německých paktech obecně? Které univerzálie mezi jednotlivými dohodami můžeme nalézt? Prvně pojednejme o dohodách o neútočení jako nástroji předválečné diplomacie Třetí říše. Domnívám se, že s 13 rozeslanými žádostmi⁴⁵ a 6 uzavřenými pakty⁴⁶ - srovnatelné snad jen se sovětskou sítí 12 uzavřených dohod (Ahmann, 1988, s. 45) - můžeme o německých smlouvách o neútočení říci, že představovaly poměrně frekventovaný instrument říšské diplomacie. Všimněme si však následujícího – třebaže měl pakt formálně za cíl zamezit válečnému konfliktu mezi smluvními partnery, jeho skutečný záměr byl zpravidla jiný: izolace partnera s cílem zamezit mu v plnění jeho aliančních závazků (Ahmann, 1988, s. 589). Tak tomu bylo v případě Polska, Dánska, Estonska, Lotyšska i Sovětského svazu. Dále musíme zmínit fakt, že všechny uzavřené pakty byly bilaterální. Přitom minimálně v případě severovýchodních a baltských států se přímo nabízí použít multilaterální dohodu.

Co do časových údajů lze spatřit podobnost v smluvené době trvání – 10 let. Toto období však nebylo v žádném z případů naplněno. Též doba vyjednávání oscilovala u všech smluv v rozmezí 1 až 2 měsíců. Můžeme sem zařadit i historický kontext: se všemi státy mělo Německo společnou část moderní historie, která za sebou kromě starých křivd a zanechala na jejich území i německé menšiny. Zajímavý je v tomto ohledu Hitlerův pragmatismus, který byl schopen překonat dřívější antagonismy, jakkoliv byly silné.⁴⁷

⁴⁵ Francie, Polsko, Velká Británie, Československo, Belgie, Finsko, Norsko, Švédsko, Dánsko, Estonsko, Lotyšsko, Litva, Sovětský svaz socialistických republik (Ahmann, 1988, s. 45)

⁴⁶ Polsko, Litva, Dánsko, Estonsko, Lotyšsko, Sovětský svaz socialistických republik (tamtéž)

⁴⁷ V míře znepřátelení by samozřejmě bylo možné rozlišovat – navzdory estonskému vyvlastňování německých velkostatkářů nebyl resentiment vůči Německu v 30. letech nikterak silný, ba naopak. Na druhé straně stojí Polsko, a extrémní případ bolševického Ruska, proti němuž byla nacistická ideologie silně zaměřena.

Jisté podobnosti spatřujeme i v rovině důvodů: všem partnerům (a v případě Polska i samotnému Německu) šlo o zajištění vlastní vnější bezpečnosti. Za dohodnutím se s Hitlerem tak lze hledat liknavost západní diplomacie. S pakty se též u všech dotyčných zemí zintenzivňuje hospodářská spolupráce s Říší. Ani v jednom případě ale nepřineslo podepsání paktu uznání sporných hranic. Obecným důvodem pro ukončení smlouvy byl paradoxně akt, před kterým měla chránit: vojenské napadení ze strany Německa. Pouze v případě Polska nedošlo k přepadení v den vypovězení dohody.

Mezi jednotlivými dohodami jsme ale našli i nemálo rozdílů. Ty mají příčiny z části v čase: třebaže jsme pakty pozorovali v časovém rozmezí 1934-1941, nejednalo se o zcela synchronní události. Je tedy logické, že potřeby Říše po nástupu Hitlera k moci (snaha se vymanit z izolace) jsou jiné, nežli o 5 let později, kdy se rozjíždí německá mašinérie (přizpůsobení cílů expanzi). Do této kategorie můžeme zařadit též rozdílnou dobu trvání dohod či odlišné způsoby a podmínky prodloužení. I pravomocné odsouzení invaze jako „zločinu proti míru“ má kořeny v diachronosti přerušení smluv – estonský, lotyšský a sovětský byly ukončeny až po plném vypuknutí války.

Pak jsou tu však důvody, které sice také podléhají dobové situaci, ale vychází primárně z dlouhodobého mocenského postavení jednotlivých států – porovnáváme tu přeci moloch s rozlohou Sovětského svazu a Estonsko s přibližně 45 000 km² (Šenk, 2015). Není tedy divu, že zatímco všechny dohody byly podepsány v hlavním městě Říše, k podpisu paktu Ribbentrop-Molotov došlo v Moskvě. Že jednání ohledně tohoto paktu probíhají v utajení, že se v něm strany zavazují k společnému diplomatickému řešení palčivých otázek, odkazují se na dřívější dohody a že mimo diplomatů do nich aktivně promlouvají i samotné hlavy států. Odlišnosti poslední věty ve většině případů platí i pro Polsko v roce 1934, pro které jediné znamenal nástup nacistů k moci zlepšení diplomatických vztahů.

Tím se tedy konečně dostáváme k porovnání paktu Ribbentrop-Molotov a ostatních německých dohod o neútočení, tedy ke kontrastu, který byl vlastně pohnutkou k zájmu o toto téma. Jak jsem uvedl výše, nelze říci, že by dohody nebyly v některých aspektech podobné, či dokonce stejné. V případě polsko-německé smlouvy je tato shoda dokonce značná: tajnost jednání, odvolávání se na dřívější dohodu, smluvně deklarovaná diplomatická spolupráce, zasahování hlav států do vyjednávání a hospodářská spolupráce. Jsou tyto podobnosti ale dostatečným důvodem k dávání těchto paktů na stejnou úroveň? Dle mého názoru nikoliv. Jednak mluví proti absolutní rozdíly, jako například absence tajné doložky, nesouměrná moc Polska a Svazu či odlišné mezinárodní postavení Německa v letech 1933/34 a 1939, které se

odráží i v rozdílných cílech dohody. Vedle nich se ale oba pakty kvalitativně liší i v oněch podobnostech: německo-polská jednání sice byla utajována, ale neúspěšně; německo-sovětská diplomatická spolupráce se neomezovala pouze na Evropu; se surovinovými ložisky Svazu se Polsko mohlo měřit jen stěží. V neposlední řadě je tu ale naprosto diametrální rozdíl v následcích paktů. Zatímco co pakt s Piłsudským nastoloval to, co bychom s jistou mírnou nadsázkou mohli nazvat dobrými sousedskými vztahy, a byl pro Říši v jejích raných letech zárukou bezpečí z východu, byly důsledky paktu Ribbentrop-Molotov mnohem dalekosáhlejší. Umožňoval Hitlerovi útok na Polsko⁴⁸ (Švankmajer, 1995, s. 642) a definoval rozdělení východní Evropy na desetiletí dopředu. Už jen z tohoto důvodu se s ním žádný jiný německý meziválečný pakt nemůže měřit.

⁴⁸ A tudíž rozpoutání druhé světové války. Otázkou pro historiky zůstává, zda by k jejímu propuknutí došlo i bez tohoto paktu.

4. Bibliografie

4.1 Tištěné monografie a sborníky

AHMANN, R. 1988. *Nichtangriffspakte: Entwicklung und operative Nutzung in Europa 1922-1939 : mit einem Ausblick auf die Renaissance des Nichtangriffsvertrages nach dem Zweiten Weltkrieg*. Baden-Baden: Nomos. ISBN 3-7890-1387-0.

AHMANN, R. 1992. Nazi German policy. In: HIDDEN, J. a LANE, T. (ed). *The Baltic and the Outbreak of the Second World War*. New York: Cambridge University Press, s. 50-64. ISBN 0 521 40467 3.

BAYERLEIN, B. H. 2008. *Der Verräter, Stalin, bist du! Vom Ende der linken Solidarität. Komintern und kommunistische Parteien im Zweiten Weltkrieg 1939 – 1941*. Berlin: Aufbau Verlag. ISBN 978-3- 351-02623-3.

BORODZIEJ, W. 2010. *Geschichte Polens im 20. Jahrhundert*. München: C.H. Beck. ISBN 978-3-406-60648-9.

BROD, T. 1990. *Pakty Stalina s Hitlerem: výběr dokumentů z let 1939 a 1940*. Praha: Naše vojsko. ISBN 80-85281-06-6.

BROSZAT, M. a FREI, N. (eds). 1996. *Das Dritte Reich im Überblick: Chronik, Ereignisse, Zusammenhänge*. 5th edn. München: Piper. ISBN 3-492-21091-0.

CRAMPTON, R. J. 1997. *Eastern Europe in the Twentieth Century – and After*. 2nd edn. New York: Routledge. ISBN 0-415-16423-0.

ČELOVSKÝ, B. 1999. *Mnichovská dohoda 1938. Šenov u Ostravy*: Tilia. ISBN 80-86101-19-3.

HROCH, M. 1999. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-298-7.

- LAURINAVIČIUS, Č. 2013. The Lithuanian Reaction to the Loss of Klaipėda. In: CLEMMESSEN, M. a FAULKNER, M. (eds). *Northern European Overture to War, 1939-1941: from Memel to Barbarossa*. Boston: Brill, s. 169-178. ISBN 978-90-04-24908-0.
- ROOS, H. 1957. *Polen und Europa: Studien zur polnischen Aussenpolitik 1831-1939*. Tübingen: J.C.B. Mohr. ISSN 0564-4267.
- ROSENFELD, G. 1993. Das Zustandekommen und die Auswirkungen des Hitler-Stalin-Paktes. In: FOERSTER, R. G. (ed). *"Unternehmen Barbarossa": zum historischen Ort der deutsch-sowjetischen Beziehungen von 1933 bis Herbst 1941*. München: Oldenbourg, pp. 34-53. ISBN 3-486-55979-6.
- ROSLYNG-JENSEN, P. 2013. Conspiracy, Guilt and Rationality: The Memory and History of the German Military Occupation of Denmark. In: CLEMMESSEN, M. a FAULKNER, M. (eds). *Northern European Overture to War, 1939-1941: from Memel to Barbarossa*. Boston: Brill, pp. 476-489. ISBN 978-90-04-24908-0.
- SCHRAMM, G. 1993. Der Kurswechsel der deutschen Polenpolitik nach Hitlers Machtergreifung. In: FOERSTER, R. G. (ed). *"Unternehmen Barbarossa": zum historischen Ort der deutsch-sowjetischen Beziehungen von 1933 bis Herbst 1941*. München: Oldenbourg, pp. 23-34. ISBN 3-486-55979-6.
- SLUTSCH, S. 1993. Warum brauchte Hitler einen Nichtangriffspakt mit Stalin?. In: FOERSTER, R. G. (ed). *"Unternehmen Barbarossa": zum historischen Ort der deutsch-sowjetischen Beziehungen von 1933 bis Herbst 1941*. München: Oldenbourg, pp. 69-87. ISBN 3-486-55979-6.
- ŠVANKMAJER, M., VEBER, V., SLÁDEK, Z., MOULIS, V. 1995. *Dějiny Ruska*. Praha: Lidové noviny. ISBN 80-7106-216-2.
- ŠVEC, L., MACURA, V., ŠTOL, P. 1996. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-154-9.
- WAIŠOVÁ, Š. 2005. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-390-0.

4.2 Periodika

Glasgow Herald. 1939. The neutral North: Denmark's motives for non-aggression pact with Germany [online]. 14. červen 1939, p. 34. Dostupné z: <https://news.google.com/newspapers?nid=GGgVawPscysC&dat=19390614&printsec=frontpage> [k 24. 6. 2016]

HELMREICH, E. C. 1942. International Affairs: The Return of the Baltic Germans. *The American Political Science Review* [online], vol. 36(4), pp. 711-716. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1949981> [k 24. 6. 2016]

PEŠEK, J. 2013. Recenze BAYERLEIN Bernhard H., Der Verräter, Stalin, bist Du! Vom Ende der linken Solidarität. Komintern und Kommunistische Parteien im Zweiten Weltkrieg 1939–1941. *Český časopis historický*, vol. 111(3), pp. 621-628.

The Evening Independent. 1937. German-belgian non-aggression pact concluded [online]. 13. říjen 1937, pp. 1-2. Dostupné z: <https://news.google.com/newspapers?nid=PZE8UkGerEcC&dat=19371013&printsec=frontpage> [k 24. 6. 2016]

The Milwaukee Journal. 1934. Poland signs peace treaty with Germany [online]. 27. leden 1934, p. 1. Dostupné z: <https://news.google.com/newspapers?nid=jvrRlaHg2sAC&dat=19340127&printsec=frontpage> [k 24. 6. 2016]

SUŽIEDĒLIS, S. 1989. The Molotov-Ribbentrop Pact: The Documents. *Lituanus* [online], vol 35(1). Dostupné z: http://www.lituanus.org/1989/89_1_03.htm [k 24. 6. 2016]

The New York Times. 1939. Text of the Agreement on Memel [online]. 23. březen 1939. Dostupné z: <http://query.nytimes.com/gst/abstract.html?res=9403E6DA1F3FE23ABC4B51DFB5668382629EDE> [k 24. 6. 2016]

4.3 Diplomové práce

NEUWIRTHOVÁ, E. 2012. *Československo-polské vztahy v letech 1926-1935*: bakalářská práce. Brno: Masarykova Univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/366289/fss_b/Bakalarska_prace-Ceskoslovensko-polske_vztahy_v letech 1926-1935.pdf [k 24. 6. 2016]

4.4 Internetové zdroje

HEIN-KIRCHER, H. (ed). 2001. *Rede des Außenministers der Republik Polen Józef Beck vom 5. Mai 1939* [online]. Herder-Institut: Dokumente und Materialien zur ostmitteleuropäischen Geschichte. Themenmodul "Zweite Polnische Republik". Dostupné z: <http://www.herder-institut.de/resolve/qid/35.html> [k 24. 6. 2016]

Imperial War Museum. [bez data]. *The Anglo-German Declaration, 30 September 1938* [online]. Dostupné z: <http://www.iwm.org.uk/collections/item/object/1030005003> [k 24. 6. 2016]

MICHAL, P. 2016. *Opět něco k vysvětlení...* [online]. Parlamentní Listy. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Petr-Michalu-Opet-neco-k-vysvetleni-417260> [k 24. 6. 2016]

PARFITT, T. 2014. *Vladimir Putin says there was nothing wrong with Soviet Union's pact with Adolf Hitler's Nazi Germany* [online]. The Telegraph. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/vladimir-putin/11213255/Vladimir-Putin-says-there-was-nothing-wrong-with-Soviet-Unions-pact-with-Adolf-Hitlers-Nazi-Germany.html> [k 24. 6. 2016]

PRINZ, C. 2002. *Die NS-Außenpolitik* [online]. LeMO – Lebendiges Museum Online. Dostupné z: <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/ns-regime/aussenpolitik.html> [k 24. 6. 2016]

RIEDL, K. 2004. *Deutsch-russischer Vertrag ("Berliner Vertrag")* [online]. dokumentArchiv.de. Dostupné z: <http://www.documentarchiv.de/wr/1926/berliner-vertag.html> [k 24. 6. 2016]

RICHTER, K. (ed). 2011. *Schreiben des litauischen Generalkonsuls in Königsberg an das litauische Außenministerium über den deutsch-sowjetischen Nichtangriffspakt* [online]. Herder-Institut: Dokumente und Materialien zur ostmitteleuropäischen Geschichte. Themenmodul "Litauen in der Zwischenkriegszeit". Dostupné z: <http://www.herder-institut.de/go/PU-58080f> [k 24. 6. 2016]

ŠENK, J. 2015. Estonsko [online]. Wikipedie – Otevřená encyklopedie. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Estonsko> [k 24. 6. 2016]

ŠÍR, V. 2015. „*Mír pro naši dobu*“ 30. 9. 1938 - 77 let [online]. Fronta.cz. Dostupné z: <http://www.fronta.cz/kalendar/mir-pro-nasi-dobu> [k 24. 6. 2016]

The Avalon Project. [bez data]a. *Judgement: Ribbentrop* [online]. Yale Law School. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/judribb.asp> [k 24. 6. 2016]

The Avalon Project. [bez data]b. *Judgement: The Invasion of Denmark and Norway* [online]. Yale Law School. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/juddenma.asp> [k 24. 6. 2016]

The Telegraph. 2016. *Eurovision 2016: Furious Russia demands boycott of Ukraine over Jamala's 'anti-Kremlin' song* [online]. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/15/eurovision-2016-furious-russia-demands-boycott-of-ukraine-over-j/> [k 24. 6. 2016]

University Library Service. [bez data]. Harvard Referencing Tutorial [online]. Cardiff University. Dostupné z: <https://ilrb.cf.ac.uk/citingreferences/tutorial/index.html> [k 24. 6. 2016]

5. Seznam příloh

Příl. 1 – Německo-polská dohoda o neútočení.....	i
Příl. 2 – Německo-dánská dohoda o neútočení.....	iv
Příl. 3 – Německo-estonská dohoda o neútočení.....	vii
Příl. 4 – Německo-lotyšská dohoda o neútočení.....	x
Příl. 5 – Německo-sovětská dohoda o neútočení.....	xiii

Příloha 1 – Německo-polská dohoda o neútočení

Wikimedia. [bez data]. *Deklaracja polsko-niemiecka o niestosowaniu przemocy z 26 stycznia 1934* [online]. Dostępne z:

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/07/Deklaracja_polsko-niemiecka_o_niestosowaniu_przemocy_z_26_stycznia_1934.pdf/page1-1024px-](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/07/Deklaracja_polsko-niemiecka_o_niestosowaniu_przemocy_z_26_stycznia_1934.pdf/page1-1024px-Deklaracja_polsko-niemiecka_o_niestosowaniu_przemocy_z_26_stycznia_1934.pdf.jpg)

[Deklaracja_polsko-niemiecka_o_niestosowaniu_przemocy_z_26_stycznia_1934.pdf.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/07/Deklaracja_polsko-niemiecka_o_niestosowaniu_przemocy_z_26_stycznia_1934.pdf/page1-1024px-Deklaracja_polsko-niemiecka_o_niestosowaniu_przemocy_z_26_stycznia_1934.pdf.jpg) [k
24. 6. 2016]

124.

DEKLARACJA

między Polską a Niemcami o niestosowaniu przemocy, podpisana w Berlinie dnia 26 stycznia 1934 r.

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ,
M Y, I G N A C Y M O Ś C I C K I,
PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ,

wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tem wiedzieć należy, wiadomem czynimy:

W dniu dwudziestym szóstym stycznia tysiąc dziewięćset trzydziestego czwartego roku podpisana została w Berlinie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Rzeszy Niemieckiej deklaracja o niestosowaniu przemocy o następującem brzmieniu dosłownem:

DEKLARACJA.

Rząd Polski i Rząd Niemiecki uważają, że nastąpił moment, aby rozpocząć nowy okres w stosunkach politycznych polsko-niemieckich przez bezpośrednie porozumiewanie się jednego państwa z drugim. Wobec tego zdecydowały się one przez niniejszą Deklarację położyć podstawę dla przyszłego kształtowania się tych stosunków.

Oba Rządy wychodzą przytem z założenia, że utrzymanie i utrwalenie stałego pokoju pomiędzy ich krajami stanowi istotny warunek dla powszechnego pokoju w Europie. Wobec tego są one zdecydowane opierać swoje wzajemne stosunki na zasadach zawartych w Pakcie Paryskim z dnia 27 sierpnia 1928 r. i pragną określić bliżej zastosowanie tych zasad, o ile chodzi o stosunki polsko-niemieckie.

Przytem każdy z obu Rządów stwierdza, że przyjęte przezeńi dotychczas w stosunku do innych zobowiązania międzynarodowe nie stoją na przeszkodzie pokojowemu rozwojowi ich wzajemnych stosunków, nie są w sprzeczności z niniejszą Deklaracją i przez tę Deklarację nie są naruszone. Ponadto oba Rządy stwierdzają, że niniejsza Deklaracja nie dotyczy takich zagadnień, które, zgodnie z prawem międzynarodowym, należy uważać za należące wyłącznie do spraw wewnętrznych jednego z obu państw.

Oba Rządy oświadczają, że jest ich zamiarem porozumiewać się bezpośrednio we wszelkiego rodzaju zagadnieniach, dotyczących ich wzajemnych stosunków. W razie gdyby wynikły pomiędzy nimi kwestie sporne, którychby się nie dało załatwić w drodze bezpośrednich rokowań, oba Rządy będą szukały tych rozwiązań w każdym poszczególnym wypadku we wzajemnym porozumieniu przy pomocy innych sposobów pokojowych, przyczem, w razie potrzeby, nie uchybia to możliwości zastosowania tych rodzajów postępowania, które są przewidziane dla takiego wypadku w innych obowiązujących je wzajemnie porozumieniach. W żadnym jednak wypadku nie będą się one uciekały do stosowania przemocy w celu załatwienia tego rodzaju spraw spornych.

Stworzona na powyższych zasadach gwarancja pokoju ułatwi obu Rządom doniosłe zadanie znajdowania dla zagadnień politycznych, gospodarczych i kulturalnych rozwiązań opartych na sprawiedliwym i słusznym wyrównaniu obustronnych interesów.

Oba Rządy są przeświadczone, że stosunki pomiędzy ich krajami będą się w ten sposób owocnie rozwijały i doprowadzą do ugruntowania dobrego sąsiedzkiego pożycia, co nie tylko dla ich obu krajów, ale i dla pozostałych narodów Europy będzie miało zbawienne następstwa.

Niniejsza Deklaracja będzie ratyfikowana i dokumenty ratyfikacyjne zostaną możliwie szybko wymienione w Warszawie. Deklaracja pozostanie w mocy w ciągu okresu dziesięciu lat, licząc od dnia wymieniany dokumentów ratyfikacyjnych. W razie, jeżeli

ERKLÄRUNG

Die Polnische Regierung und die Deutsche Regierung halten den Zeitpunkt für gekommen, um durch eine unmittelbare Verständigung von Staat zu Staat eine neue Phase in den politischen Beziehungen zwischen Polen und Deutschland einzuleiten. Sie haben sich deshalb entschlossen, durch die gegenwärtige Erklärung die Grundlage für die künftige Gestaltung dieser Beziehungen festzulegen.

Beide Regierungen gehen von der Tatsache aus, dass die Aufrechterhaltung und Sicherung eines dauernden Friedens zwischen ihren Ländern eine wesentliche Voraussetzung für den allgemeinen Frieden in Europa ist. Sie sind deshalb entschlossen, ihre gegenseitigen Beziehungen auf die im Pakt von Paris vom 27. August 1928 enthaltenen Grundsätze zu stützen, und wollen, insoweit das Verhältnis zwischen Polen und Deutschland in Betracht kommt, die Anwendung dieser Grundsätze genauer bestimmen.

Dabei stellt jede der beiden Regierungen fest, dass die von ihr bisher schon nach anderer Seite hin übernommenen internationalen Verpflichtungen die friedliche Entwicklung ihrer gegenseitigen Beziehungen nicht hindern, der jetzigen Erklärung nicht widersprechen und durch diese Erklärung nicht berührt werden. Sie stellen ferner fest, dass diese Erklärung sich nicht auf solche Fragen erstreckt, die nach internationalem Recht ausschliesslich als innere Angelegenheiten eines der beiden Staaten anzusehen sind.

Beide Regierungen erklären ihre Absicht, sich in den ihre gegenseitigen Beziehungen betreffenden Fragen, welcher Art sie auch sein mögen, unmittelbar zu verständigen. Sollten etwa Streitfragen zwischen ihnen entstehen und sollte sich deren Bereinigung durch unmittelbare Verhandlungen nicht erreichen lassen, so werden sie in jedem besonderen Falle auf Grund gegenseitigen Einverständnisses eine Lösung durch andere friedliche Mittel suchen, umschadet der Möglichkeit, nötigenfalls diejenigen Verfahrensarten zur Anwendung zu bringen, die in den zwischen ihnen in Kraft befindlichen anderweitigen Abkommen für solchen Fall vorgesehen sind. Unter keinen Umständen werden sie jedoch zum Zweck der Austragung solcher Streitfragen zur Anwendung von Gewalt schreiten.

Die durch diese Grundsätze geschaffene Friedensgarantie wird den beiden Regierungen die grosse Aufgabe erleichtern, für Probleme politischer, wirtschaftlicher und kultureller Art Lösungen zu finden, die auf einem gerechten und billigen Ausgleich der beiderseitigen Interessen beruhen.

Beide Regierungen sind der Überzeugung, dass sich auf diese Weise die Beziehungen zwischen ihren Ländern fruchtbar entwickeln und zur Begründung eines gutnachbarlichen Verhältnisses führen werden, das nicht nur ihren beiden Ländern, sondern auch den übrigen Völkern Europas zum Segen gereicht.

Die gegenwärtige Erklärung soll ratifiziert und die Ratifikationsurkunden sollen so bald als möglich in Warschau ausgetauscht werden. Die Erklärung gilt für einen Zeitraum von 10 Jahren, gerechnet vom Tage des Austausches der Ratifikationsurkunden

żaden z Rządów nie wymówi jej na sześć miesięcy przed upływem tego okresu czasu, zachowa ona w dalszym ciągu moc; potem jednak każdy Rząd będzie mógł ją wymówić w każdym czasie z terminem sześciomiesięcznym.

Sporządzono w dwóch egzemplarzach w języku polskim i niemieckim.

Berlin, dnia 26 stycznia 1934 r.

Za Rząd Polski:
Józef Lipski

Za Rząd Niemiecki:
C. Freiherr von Neurath

an. Falls sie nicht von einer der beiden Regierungen 6 Monate vor Ablauf dieses Zeitraums gekündigt wird, bleibt sie auch weiterhin in Kraft, kann jedoch alsdann von jeder Regierung jederzeit mit einer Frist von 6 Monaten gekündigt werden.

Ausgefertigt in doppelter Urschrift in polnischer und deutscher Sprache.

Berlin, den 26. Januar 1934.

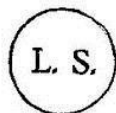
Für die Polnische Regierung:
Józef Lipski

Für die Deutsche Regierung:
C. Freiherr von Neurath

Zaznajomiwszy się z powyższą deklaracją uznaliśmy ją i uznajemy za słuszną zarówno w całości jak i każde z postanowień w niej zawartych; oświadczamy, że jest przyjęta, ratyfikowana i potwierdzona i przyrzekamy, że będzie niezmiennie zachowywana.

Na dowód czego wydaliśmy Akt niniejszy, opatrzony pieczęcią Rzeczypospolitej.

W Warszawie, dnia 15 lutego 1934 r.

(—) *I. Mościcki*
Prezes Rady Ministrów:
(—) *J. Jędrzejewicz*
Minister Spraw Zagranicznych:
(—) *Beck*

125.

OŚWIADCZENIE RZĄDOWE

z dnia 24 lutego 1934 r.

w sprawie wymiany dokumentów ratyfikacyjnych deklaracji pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Rzeszą Niemiecką o niestosowaniu przemocy, podpisanej w Berlinie dnia 26 stycznia 1934 r.

Podaje się niniejszem do wiadomości, że w wykonaniu przedostatniego ustępu deklaracji pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Rzeszą Niemiecką o niestosowaniu przemocy, podpisanej w Berlinie dnia 26 stycznia 1934 r., dokumenty ratyfikacyjne powyższej deklaracji wymienione zostały w Warszawie dnia 24 lutego 1934 r.

Minister Spraw Zagranicznych: *Beck*

Příloha 2 – Německo-dánská dohoda o neútočení

League of Nations. 1939. *League of Nations Treaty Series* [online], vol. 197, pp. 37-42.

Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20197/v197.pdf> [k

24. 6. 2016]

N° 4603.

ALLEMAGNE ET DANEMARK

Traité de non-agression, et protocole de signature. Signés à Berlin, le 31 mai 1939.

Textes officiels allemand et danois communiqués par le délégué permanent du Danemark près la Société des Nations. L'enregistrement a eu lieu le 8 juillet 1939.

GERMANY AND DENMARK

Treaty of Non-Aggression, and Protocol of Signature. Signed at Berlin, May 31st, 1939.

German and Danish official texts communicated by the Permanent Delegate of Denmark to the League of Nations. The registration took place July 8th, 1939.

TEXTE DANOIS. — DANISH TEXT.

N° 4603. — IKKE-ANGREBSTRAKTAT¹ MELLEM TYSKLAND OG DANMARK. UNDERTEGNET I BERLIN, DEN 31. MAY 1939.

HANS MAJESTÆT KONGEN AF DANMARK OG ISLAND OG DEN TYSKE RIGSKANSLER,

der er fast besluttede paa under alle Omstændigheder at opretholde Freden mellem Danmark og Tyskland, er kommet overens om at bekræfte denne Beslutning ved en Traktat og har til deres Befuldmægtigede udnævnt :

HANS MAJESTÆT KONGEN AF DANMARK OG ISLAND :

Hr. Kammerherre Herluf ZAHLE, overordentlig Gesandt og befuldmægtiget Minister i Berlin ;

DEN TYSKE RIGSKANSLER :

Rigsudenrigsminister Hr. Joachim von RIBBENTROP,

som efter Udveksling af deres Fuldmagter, der er befundet i god og behørig Form, er blevet enige om følgende Bestemmelser :

Artikel 1.

Kongeriget Danmark og det tyske Rige vil i intet Tilfælde skride til Krig eller til nogen anden Art af Magtanvendelse mod hinanden.

I Tilfælde af, at det fra en tredje Magts Side skulde komme til en Aktion af den i Stk. 1 betegnede Art mod en af de kontraherende Parter, vil den anden kontraherende Part ikke paa nogen Maade yde en saadan Aktion sin Støtte.

Artikel 2.

Denne Traktat vil være at ratificere og Ratifikationsdokumenterne vil snarest muligt være at udveksle i Berlin.

¹ L'échange des ratifications a eu lieu à Berlin, le 24 juin 1939.

TEXTE ALLEMAND. — GERMAN TEXT.

N° 4603. — NICHTANGRIFFS-VERTRAG¹ ZWISCHEN DEM DEUTSCHEN REICH UND DEM KÖNIGREICH DÄNEMARK. GEZEICHNET IN BERLIN, AM 31. MAI 1939.

SEINE MAJESTÄT DER KÖNIG VON DÄNEMARK UND ISLAND UND DER DEUTSCHE REICHSKANZLER

fest entschlossen, den Frieden zwischen Dänemark und Deutschland unter allen Umständen aufrechtzuerhalten, sind übereingekommen, diesen Entschluss durch einen Staatsvertrag zu bekräftigen und haben zu Bevollmächtigten ernannt :

SEINE MAJESTÄT DER KÖNIG VON DÄNEMARK UND ISLAND :

den ausserordentlichen Gesandten und bevollmächtigten Minister in Berlin, Herrn Kammerherrn Herluf ZAHLE ;

DER DEUTSCHE REICHSKANZLER :

den Reichsminister des Auswärtigen, Herrn Joachim von RIBBENTROP,

die nach Austausch ihrer in guter und gehöriger Form befundenen Vollmachten folgende Bestimmungen vereinbart haben :

Artikel 1.

Das Königreich Dänemark und das deutsche Reich werden in keinem Falle zum Kriege oder zu einer anderen Art von Gewaltanwendung gegeneinander schreiten.

Falls es von seiten einer dritten Macht zu einer Aktion der im Absatz 1 bezeichneten Art gegen einen der vertragschliessenden Teile kommen sollte, wird der andere vertragschliessende Teil eine solche Aktion in keiner Weise unterstützen.

Artikel 2.

Dieser Vertrag soll ratifiziert und die Ratifikationsurkunden sollen sobald als möglich in Berlin ausgetauscht werden.

¹ The exchange of ratifications took place at Berlin, June 24th, 1939.

Traktaten træder i Kraft med Udvekslingen af Ratifikationsdokumenterne og gælder fra da af for et Tidsrum af 10 Aar. I Tilfælde af, at Traktaten ikke senest et Aar før Udløbet af denne Frist er opsagt af en af de kontraherende Parter, forlænges dens Gyldighed med yderligere 10 Aar. Det samme gælder for de følgende Tidsperioder.

Til Bekræftelse heraf har de respektive Befuldmægtigede underskrevet denne Traktat.

Udfærdiget i to Originaler i det danske og i det tyske Sprog i

BERLIN, den 31. Maj 1939.

Herluf ZAHLE.
Joachim v. RIBBENTROP.

UNDERTEGNESESPROTOKOL.

Ved den i Dag stedfundne Undertegnelse af den dansk-tyske Traktat er der blevet konstateret Enighed mellem de to Parter angaaende følgende Punkter :

En Støtte i den i Traktatens Art. 1, Stk. 2 omhandlede Betydning fra den ikke i Konflikten deltagende kontraherende Parts Side foreligger ikke, naar denne Parts Optræden er forenelig med de almindelig Regler for Neutralitet. Det vil saaledes ikke være at betragte som en utilladelig Støtte, naar den normale Vareudveksling og Varetransit fortsættes mellem den ikke i Konflikten deltagende kontraherende Part og den tredje Magt.

BERLIN, den 31. Maj 1939.

Herluf ZAHLE.
Joachim v. RIBBENTROP.

Der Vertrag tritt mit dem Austausch der Ratifikationsurkunden in Kraft und gilt von da an für eine Zeit von zehn Jahren. Falls der Vertrag nicht spätestens ein Jahr vor Ablauf dieser Frist von einem der vertragsschliessenden Teile gekündigt wird, verlängert sich seine Geltungsdauer um weitere zehn Jahre. Das Gleiche gilt für die folgenden Zeitperioden.

Zu Urkund dessen haben die beiderseitigen Bevollmächtigten diesen Vertrag unterzeichnet.

Ausgefertigt in doppelter Urschrift, in dänischer und deutscher Sprache in

BERLIN, am 31. Mai 1939.

Herluf ZAHLE.
Joachim v. RIBBENTROP.

ZEICHNUNGSPROTOKOLL.

Bei der heutigen Unterzeichnung des dänisch-deutschen Vertrags ist das Einverständnis beider Teile über folgendes festgestellt worden :

Eine Unterstützung durch den nicht am Konflikt beteiligten vertragsschliessenden Teil im Sinne des Artikels 1, Abs. 2 des Vertrags liegt nicht vor, wenn das Verhalten dieses Teiles mit den allgemeinen Regeln der Neutralität im Einklang steht. Es ist daher nicht als unzulässige Unterstützung anzusehen, wenn zwischen dem nicht an dem Konflikt beteiligten vertragsschliessenden Teil und der dritten Macht der normale Warenaustausch und Warentransit fortgesetzt wird.

BERLIN, den 31. Mai 1939.

Herluf ZAHLE.
Joachim v. RIBBENTROP.

Pour copie conforme :

Bent Falkenstjerne,
Chef du Département politique et juridique.

Příloha 2 – Německo-estonská dohoda o neútočení

League of Nations. 1939. *League of Nations Treaty Series* [online], vol. 198, pp. 50-53.

Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20198/v198.pdf> [k
24. 6. 2016]

N° 4622.

ALLEMAGNE ET ESTONIE

Traité de non-agression, et protocole de signature. Signés à Berlin, le 7 juin 1939.

Textes officiels allemand et estonien communiqués par le ministre des Affaires étrangères d'Estonie. L'enregistrement a eu lieu le 12 août 1939.

GERMANY AND ESTONIA

Treaty of Non-Aggression, and Protocol of Signature. Signed at Berlin, June 7th, 1939.

German and Estonian official texts communicated by the Estonian Minister for Foreign Affairs. The registration took place August 12th, 1939.

TEXTE ESTONIEN. — ESTONIAN TEXT.

N° 4622. — EESTI-SAKSA MITTEKALLALETUNGI LEPING¹ BERLIINIS, 7. JUUNIL 1939.

EESTI VABARIIGI PRESIDENT
ja
SAKSA RIIGIKANTSLER,
olles kindlasti otsustanud säilitada kõigis
olukordades rahu Eesti ja Saksa vahel,

on leppinud kokku kinnitada seda otsust
lepinguga ja on nimetanud oma täisvolinikeks :

EESTI VABARIIGI PRESIDENT
Välisministri härra Karl SELTERI,

SAKSA RIIGIKANTSLER
Välisministri härra Joachim VON RIBBENTROP,

kes pärast oma heas ja nõutud vormis leitud
täisvolituste vastastikku esitamist leppisid
kokku järgmistes määrustes :

Artikkel 1.

Eesti Vabariik ja Saksa Riik ei asu ühelgi
juhul teineteise vastu sõdima ega mingit muud
laadi vägivalda tarvitama.

Juhul kui mõni kolmas riik peaks alustama
1-ses lõikes tähendatud iseloomuga aktsiooni
ühe lepinguosalise vastu, teine lepinguosaline
ei toeta mingil viisil seesugust aktsiooni.

Artikkel 2.

Käesolev leping kuulub ratifitseerimisele ja
ratifitseerimiskirjad tulevad vahetada Berliinis
niipea kui võimalik.

¹ L'échange des ratifications a eu lieu à Berlin,
le 24 juillet 1939.
Entré en vigueur le 24 juillet 1939.

TEXTE ALLEMAND. — GERMAN TEXT.

N° 4622. — NICHTANGRIFFSVERTRAG¹ ZWISCHEN DEM DEUTSCHEN REICH UND DER REPUBLIK ESTLAND. GEZEICHNET IN BERLIN, AM 7. JUNI 1939.

DER PRÄSIDENT DER REPUBLIK ESTLAND
und
DER DEUTSCHE REICHSKANZLER,
fest entschlossen, den Frieden zwischen
Estland und Deutschland unter allen Umständen
aufrechtzuerhalten,

sind übereingekommen, diesen Entschluss
durch einen Staatsvertrag zu bekräftigen, und
haben zu Bevollmächtigten ernannt :

DER PRÄSIDENT DER REPUBLIK ESTLAND :
den Minister für auswärtige Angelegenheiten
Herrn Karl SELTER ;

DER DEUTSCHE REICHSKANZLER :
den Reichsminister des Auswärtigen Herrn
Joachim VON RIBBENTROP ;

die nach Austausch ihrer in guter und ge-
höriger Form befundenen Vollmachten folgende
Bestimmungen vereinbart haben :

Artikel 1.

Die Republik Estland und das Deutsche
Reich werden in keinem Falle zum Kriege
oder zu einer anderen Art von Gewaltanwendung
gegeneinander schreiten.

Falls es von seiten einer dritten Macht zu einer
Aktion der im Absatz 1 bezeichneten Art
gegen einen der vertragschliessenden Teile
kommen sollte, wird der andere vertragschlies-
sende Teil eine solche Aktion in keiner Weise
unterstützen.

Artikel 2.

Dieser Vertrag soll ratifiziert und die Ratifi-
kationsurkunden sollen sobald als möglich in
Berlin ausgetauscht werden.

¹ The exchange of ratifications took place at
Berlin, July 24th, 1939.
Came into force July 24th, 1939.

Leping jõustub ratifitseerimiskujade vahetamisega ja jääb sellest silmapilgust peale kehtima kümneks aastaks. Kui leping pole üles öeldud hiljemalt üks aasta enne selle aja möödumist ühe lepinguosalise poolt, pikeneb tema kehtivuse aeg järgnevas kümneks aastaks. Sama kehtib ka järgnevate aegjärkude kohta.

Leping ei jää siiski kauemaks jõusse kui tänasel päeval allakirjutatud vastav leping¹ Saksa ja Läti vahel. Peaks leping sel põhjusel enne 2-ses lõikes tähendatud tähtaega oma jõu kaotama, siis astuvad Eesti valitsus ja Saksa valitsus ühe poole soovil viibimatult läbirääkimistesse lepingu uuendamiseks.

Selle tõenduseks kummagipoolsed täisvolinikud on kirjutanud alla käesolevale lepingule.

Tehtud kahes algkirjas, eesti ja saksa keeles, Berliinis, 7. juunil 1939.

K. SELTER.

J. RIBBENTROP.

ALLAKIRJUTAMISPROTOKOLL.

Tänasel Eesti-Saksa lepingu allakirjutamisel on konstateeritud mõlemate poolte nõusolekut järgnevas :

Toetamist artikkel 1, teise lõike mõttes lepinguosalise poolt, kes ei ole konflikti segatud, ei esine, kui selle lepinguosalise käitumine on kooskõlas üldiste neutraliteedi reeglitega. Seepärast ei tule pidada lubamatuks toetamiseks, kui konflikti mitte segatud lepinguosalise ja kolmanda riigi vahel normaalset kaubavahetust ja kaupade transiiti jätkatakse.

BERLIINIS, 7. juunil 1939.

K. SELTER.

J. RIBBENTROP.

Der Vertrag tritt mit dem Austausch der Ratifikationsurkunden in Kraft und gilt von da an für eine Zeit von zehn Jahren. Falls der Vertrag¹ nicht spätestens ein Jahr vor Ablauf dieser Frist von einem der vertragschliessenden Teile gekündigt wird, verlängert sich seine Geltungsdauer um weitere zehn Jahre. Das Gleiche gilt für die folgenden Zeitperioden.

Der Vertrag bleibt jedoch nicht länger in Kraft als der heute unterzeichnete entsprechende Vertrag zwischen Deutschland und Lettland. Sollte der Vertrag aus diesem Grunde vor dem sich aus Absatz 2 ergebenden Zeitpunkt ausser Kraft treten, so werden die Estnische Regierung und die Deutsche Regierung auf Wunsch eines Teiles unverzüglich in Verhandlungen über die Erneuerung des Vertrages eintreten.

Zu Urkund dessen haben die beiderseitigen Bevollmächtigten diesen Vertrag unterzeichnet.

Ausgefertigt in doppelter Urschrift, in estnischer und deutscher Sprache, in Berlin am 7. Juni 1939.

K. SELTER.

J. RIBBENTROP.

ZEICHNUNGSPROTOKOLL.

Bei der heutigen Unterzeichnung des estnisch-deutschen Vertrags ist das Einverständnis beider Teile über folgendes festgestellt worden :

Eine Unterstützung durch den nicht am Konflikt beteiligten vertragschliessenden Teil im Sinne des Artikels 1 Absatz 2 des Vertrages liegt nicht vor, wenn das Verhalten dieses Teiles mit den allgemeinen Regeln der Neutralität im Einklang steht. Es ist daher nicht als unzulässige Unterstützung anzusehen, wenn zwischen dem nicht am Konflikt beteiligten vertragschliessenden Teil und der dritten Macht der normale Warenaustausch und Warentransport fortgesetzt wird.

BERLIN, den 7. Juni 1939.

K. SELTER.

J. RIBBENTROP.

¹ Page 105 of this volume.

¹ Page 105 of this Volume.

Příloha 2 – Německo-lotyšská dohoda o neútočení

League of Nations. 1939. *League of Nations Treaty Series* [online], vol. 198, pp. 106-109.

Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20198/v198.pdf> [k

24. 6. 2016]

N° 4629.

ALLEMAGNE ET LETTONIE

Traité de non-agression, et protocole de signature. Signés à Berlin, le 7 juin 1939.

Textes officiels allemand et letton communiqués par le ministre des Affaires étrangères de Lettonie. L'enregistrement a eu lieu le 24 août 1939.

GERMANY AND LATVIA

Treaty of Non-Aggression, and Protocol of Signature. Signed at Berlin, June 7th, 1939.

German and Latvian official texts communicated by the Latvian Minister for Foreign Affairs. The registration took place August 24th, 1939.

TEXTE LETTON. — LATVIAN TEXT.

N° 4629. — LIKUMS¹ PAR BERLINĒ 1939. G. 7. JUNIJĀ PARAKSTĪTO NEUZBRUKŠANAS LĪGUMU STARP LATVIJU UN VĀCIJU.

LATVIJAS REPUBLIKAS PREZIDENTS
un
VĀCIJAS VALSTS KANCLERS,
cieši apņēmušies visos apstākļos uzturēt
mieru Latvijas un Vācijas starpā,

ir vienojušies apstiprināt šo apņemšanos ar
abu valstu līgumu un iecēlušī par saviem piln-
varniekiem :

LATVIJAS REPUBLIKAS PREZIDENTS
Ārlietu ministri Vilhelmu MUNTERA kungu ;

VĀCIJAS VALSTS KANCLERS
Ārlietu valstsministri Joachim VON RIB-
BENTROP kungu,

kuri, apmainījušies savām pilnvarām, kas
atrastas labā un pienācīgā kārtībā, ir vienojušies
par sekojošiem noteikumiem :

1. pants.

Latvijas Republika un Vācijas Valsts nekādā
gadījumā nevērsīsies viena pret otru ar karu
vai pielietojot citāda veida varas līdzekļus.

Ja no kādas trešās valsts puses notiktu pret
vienu no līdzējām pusēm kāda pirmā rindkopā
aprādītā veida darbība, tad otra līdzēja puse
šādu darbību nekādi neatbalstīs.

2. pants.

Šis līgums ratificējams un ratifikācijas grā-
matas apmainamas Berlinē cik drīz vien iespē-
jams.

¹ L'échange des ratifications a eu lieu à Berlin,
le 24 juillet 1939.
Entré en vigueur le 24 juillet 1939.

TEXTE ALLEMAND. — GERMAN TEXT.

N° 4629. — NICHTANGRIFFSVER-
TRAG¹ ZWISCHEN DEM DEUT-
SCHEN REICH UND DER REPU-
BLIK LETTLAND. GEZEICHNET
IN BERLIN, AM 7. JUNI 1939.

DER PRÄSIDENT DER REPUBLIK LETTLAND
und
DER DEUTSCHE REICHSKANZLER,
fest entschlossen, den Frieden zwischen
Lettland und Deutschland unter allen Um-
ständen aufrechtzuerhalten,
sind übereingekommen, diesen Entschluss
durch einen Staatsvertrag zu bekräftigen, und
haben zu Bevollmächtigten ernannt :

DER PRÄSIDENT DER REPUBLIK LETTLAND
den Minister für auswärtige Angelegen-
heiten Herrn Vilhelms MUTERS ;

DER DEUTSCHE REICHSKANZLER
den Reichsminister des Auswärtigen Herrn
Joachim VON RIBBENTROP ;

Die nach Austausch ihrer in guter und ge-
höriger Form befundenen Vollmachten folgende
Bestimmungen vereinbart haben :

Artikel 1.

die Republik Lettland und das Deutsche
Reich werden in keinem Falle zum Kriege oder
zu einer anderen Art von Gewaltanwendung
gegenseinander schreiten.

Falls es von seiten einer dritten Macht zu
einer Aktion der im Absatz 1 bezeichneten Art
gegen einen der vertragschliessenden Teile
kommen sollte, wird der andere vertragschlies-
sende Teil eine solche Aktion in keiner Weise
unterstützen.

Artikel 2.

Dieser Vertrag soll ratifiziert und die Ratifi-
kationsurkunden sollen sobald als möglich in
Berlin ausgetauscht werden.

¹ The exchange of ratifications took place at
Berlin, July 24th, 1939.
Came into force July 24th, 1939.

Līgums stājas spēkā reizē ar ratifikācijas grāmatu apmaiņu un sākot ar to paliek spēkā desmit gadu laikā. Ja vēlākais vienu gadu pirms šī termiņa notecēšanas viena no līdzējm pusēm šo līgumu neuzteic, tad tas paliek spēkā nākamie desmit gadiem. Šie paši noteikumi ir spēkā turpmākiem laika periodiem.

Līgums tomēr nepaliek spēkā ilgāk kā šodien parakstītais tāds pats līgums¹ starp Vāciju un Igauniju. Ja šī iemesla dēļ līgums zaudētu spēku pirms 2. rindkopā paredzētā termiņa, tad Latvijas valdība un Vācijas valdība, uz vienas puses vēlēšanos, nekavējoties stāsies sarunās par līguma atjaunošanu.

To apliecinot, abu pusu pilnvarotie ir šo līgumu parakstījuši.

Izgatavots divos pirmrakstos, latviešu un vācu valodās, Berlinē, 1939. g. 7. jūnijā.

V. MUNTERS.

J. RIBBENTROP.

PARAKSTĪŠANAS PROTOKOLS.

Parakstot šodien Latvijas un Vācijas līgumu, starp abām pusēm notikusi vienošanās par sekojošo :

Ja konfliktā nepiedalīgās līdzējas puses izturēšanās atbilst vispārējiem neitralitātes noteikumiem, tad tā neskaitas par atbalstīšanu līguma 1. panta 2. rindkopas nozīmē. Tamdēļ nav uzskatams par nepieļājamu atbalstīšanu, ja konfliktā nepiedalīgā līdzēja puse turpina normālu preču apmaiņu un preču transitu ar trešo valsti.

BERLINĒ, 1939. g. 7. jūnijā.

V. MUNTERS.

J. RIBBENTROP.

Der Vertrag tritt mit dem Austausch der Ratifikationsurkunden in Kraft und gilt von da an für eine Zeit von zehn Jahren. Falls der Vertrag nicht spätestens ein Jahr vor Ablauf dieser Frist von einem der vertragschliessenden Teile gekündigt wird, verlängert sich seine Geltungsdauer um weitere zehn Jahre. Das Gleiche gilt für die folgenden Zeitperioden.

Der Vertrag bleibt jedoch nicht länger in Kraft als der heute unterzeichnete entsprechende Vertrag¹ zwischen Deutschland und Estland. Sollte der Vertrag aus diesem Grunde vor dem sich aus Absatz 2 ergebenden Zeitpunkt ausser Kraft treten, so werden die Lettische Regierung und die Deutsche Regierung auf Wunsch eines Teiles unverzüglich in Verhandlungen über die Erneuerung des Vertrages eintreten.

Zu Urkund dessen haben die beiderseitigen Bevollmächtigten diesen Vertrag unterzeichnet.

Ausgefertigt in doppelter Urschrift, in lettischer und deutscher Sprache, in Berlin am 7. Juni 1939.

V. MUNTERS.

J. RIBBENTROP.

ZEICHNUNGSPROTOKOLL.

Bei der heutigen Unterzeichnung des lettisch-deutschen Vertrags ist das Einverständnis beider Teile über folgendes festgestellt worden :

Eine Unterstützung durch den nicht am Konflikt beteiligten vertragschliessenden Teil im Sinne des Artikels 1 Absatz 2 des Vertrages liegt nicht vor, wenn das Verhalten dieses Teiles mit den allgemeinen Regeln der Neutralität im Einklang steht. Es ist daher nicht als unzulässige Unterstützung anzusehen, wenn zwischen dem nicht an dem Konflikt beteiligten vertragschliessenden Teil und der dritten Macht der normale Warenaustausch und Warentransit fortgesetzt wird.

BERLIN, den 7. Juni 1939.

V. MUNTERS.

J. RIBBENTROP.

¹ Page 49 de ce volume.

¹ Page 49 of this Volume.

Příloha 5 – Německo-sovětská dohoda o neútočení

SUŽIEDĒLIS, S. 1989. *The Molotov-Ribbentrop Pact: The Documents*. *Lituanus* [online], vol 35(1). Dostupné z: http://www.lituanus.org/1989/89_1_03.htm [k 24. 6. 2016]

23. Aug. 1939
Staatsaußenminister

RICHTANGRIFFSVERTRAG ZWISCHEN DEUTSCHLAND UND
DER UNION DER SOZIALISTISCHEN SOVIETREPUBLICEN.

Die Deutsche Reichsregierung und
die Regierung der Union der Sozialistischen
Sowjetrepubliken

geleitet von dem Wunsche die Sache des Friedens
zwischen Deutschland und der UdSSR zu festigen und aus-
gehend von den grundlegenden Bestimmungen des Neutrali-
tätsvertrages, der im April 1926 zwischen Deutschland
und der UdSSR geschlossen wurde, sind zu nachstehender
Vereinbarung gelangt:

Artikel I.

Die beiden Vertragsschliessenden Teile verpflichten sich, sich jeden Gewaltakts, jeder aggressiven Handlung und jedes Angriffs gegen einander, und zwar sowohl einzeln als auch gemeinsam mit anderen Mächten, zu enthalten.

Artikel II.

Falls einer der Vertragsschliessenden Teile Gegenstand kriegerischer Handlungen seitens einer dritten Macht werden sollte, wird der andere Vertragsschliessende Teil in keiner Form diese dritte Macht unterstützen.

Artikel III.

Die Regierungen der beiden Vertragsschliessenden Teile werden künftig fortlaufend zwecks Konsultation in

F110048

Verhandlung miteinander bleiben, um sich gegenseitig über Fragen zu informieren, die ihre gemeinsamen Interessen betreffen.

Artikel IV.

Keiner der beiden Vertragsschliessenden Teile wird sich an irgend einer Mächtegruppierung beteiligen, die sich mittelbar oder unmittelbar gegen den anderen Teil richtet.

Artikel V.

Falls Streitigkeiten oder Konflikte zwischen den Vertragsschliessenden Teilen über Fragen dieser oder jener Art entstehen sollten, werden beide Teile diese Streitigkeiten ~~und~~ Konflikte ausschliesslich auf dem Wege freundschaftlichen Meinungsaustausches oder nötigenfalls durch Einsetzung von Schlichtungskommissionen bereinigen.

Artikel VI.

Der gegenwärtige Vertrag wird auf die Dauer von 10 Jahren abgeschlossen mit der Massgabe, dass, soweit nicht einer der Vertragsschliessenden Teile ihn ein Jahr vor Ablauf dieser Frist kündigt, die Dauer der Wirksamkeit dieses Vertrages automatisch für weitere fünf Jahre als verlängert gilt.

Artikel VII.

Der gegenwärtige Vertrag soll innerhalb möglichst kurzer Frist ratifiziert werden. Die Ratifikationsurkunden sollen in Berlin ausgetauscht werden. Der Vertrag tritt sofort mit seiner Unterzeichnung in Kraft.

Ausgefertigt in doppelter Urschrift, in deutscher und russischer Sprache,

Moskau am 23. August 1939.

F110019 Für

Geheimes Zusatzprotokoll.

Aus Anlass der Unterzeichnung des Nichtangriffsvertrages zwischen dem Deutschen Reich und der Union der Sozialistischen Sowjetrepubliken haben die unterzeichneten Bevollmächtigten der beiden Teile in streng vertraulicher Aussprache die Frage der Abgrenzung der beiderseitigen Interessensphären in Osteuropa erörtert. Diese Aussprache hat zu folgenden Ergebnis geführt:

1. Für den Fall einer territorial-politischen Umgestaltung in den zu den baltischen Staaten (Finnland, Estland, Lettland, Litauen) gehörenden Gebieten bildet die nördliche Grenze Litauens zugleich die Grenze der Interessensphären Deutschlands und der UdSSR. Hierbei wird das Interesse Litauens am Wilnaer Gebiet beiderseits anerkannt.

2. Für den Fall einer territorial-politischen Umgestaltung der zum polnischen Staat gehörenden Gebiete werden die Interessensphären Deutschlands und der UdSSR ungeführt durch die Linie der Flüsse Murek, Weichsel und San abgegrenzt.

Die Frage, ob die beiderseitigen Interessen die Erhaltung eines unabhängigen polnischen Staates erwünscht erscheinen lassen und wie dieser Staat abzugrenzen wäre, kann endgültig erst im Laufe der weiteren politischen

Entwicklung geklärt werden.

In jedem Falle werden ^{beide} bei Angelegenheiten diese Frage
in Wege einer freundschaftlichen Verständigung lösen.

3) Hinsichtlich des Südostens Europas wird von
sowjetischer Seite das Interesse an Bessarabien betont.
Von deutscher Seite wird das völlige politische Desinter-
essement an diesen Gebieten erklärt.

4) Dieses Protokoll wird von beiden Seiten streng
geheim behandelt werden.

Moskau, den 23. August 1939.

Für die
Deutsche Reichsregierung:

A. Ribbentrop

In Vollmacht
der Regierung der
UdSSR:

W. Molotow

F19 183